

Engels in het basisonderwijs: verkenning van de stand van zaken

Onderzoeksrapportage

Basisonderwijs

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Engels in het basisonderwijs

Verkenning van de stand van zaken

Juni 2011

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2011 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteurs: Annette Thijs, Dirk Tuin, Bas Trimbos

Foto omslag: Shutterstock images

In opdracht: Ministerie van OCW, Den Haag

Informatie

SLO

Afdeling: Onderzoek & Advies

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

Internet: www.slo.nl

E-mail: o&a@slo.nl

AN: 7.6019.433

Inhoud

1.	Opzet van het onderzoek	5
1.1	Vraagstelling	5
1.2	Onderzoeksactiviteiten	5
1.3	Opbouw van het rapport	7
2.	Resultaten	9
2.1	Tijdsinvestering Engels in het basisonderwijs	9
2.2	Lespraktijk Engels in het basisonderwijs	11
2.3	Toerusting leerkrachten Engels in het basisonderwijs	15
3.	Conclusies en reflectie	19
	Referenties	23
	Bijlage A Overzicht Pabo's	25
	Bijlage B Deelnemerslijst expertbijeenkomst	27
	Bijlage C Uitkomsten survey basisscholen	29
	Bijlage D Uitkomsten Pabo-enquête	61
	Bijlage E Europees Referentie Kader	63

1. Opzet van het onderzoek

1.1 Vraagstelling

Het Ministerie van OCW heeft SLO opdracht gegeven tot een brede verkenning van de stand van zaken van Engels in het basisonderwijs. Het betreft een vervolgonderzoek op het vakdossier Engels (SLO, 2003). Het doel van het onderzoek is om zicht te krijgen op de intensiteit en kwaliteit van Engels in het basisonderwijs. Het onderzoek richt zich op drie vragen:

1. Hoeveel tijd wordt in het basisonderwijs aan Engels besteed?
2. Hoe ziet de lespraktijk eruit?
3. Zijn leerkrachten voldoende toegerust om Engels te kunnen geven in het basisonderwijs?

Het onderzoek is uitgevoerd door SLO in de periode januari tot juni 2011, in samenspraak met het Platform vvtO, Vedocep Levende talen (netwerk van docenten Engels op de Pabo) en het Expertise Centrum Moderne Vreemde Talen (MVT).

1.2 Onderzoeksactiviteiten

Ter beantwoording van de vragen zijn vier onderzoeksactiviteiten uitgevoerd:

- *Survey onder basisscholen*: digitale vragenlijst afgenomen aan een aselechte steekproef van basisscholen om zicht te krijgen op de tijdsinvestering, invulling van de lespraktijk en percepties van leerkrachten wat betreft hun toerusting.
- *Pabo-enquête*: (telefonische) enquête onder docenten Engels op de Pabo om zicht te krijgen op het scholingsaanbod Engels voor leerkrachten en daarmee op de toerusting van leerkrachten voor het geven van Engels.
- *Expertbijeenkomst*: de gegevens uit de survey en Pabo-enquête zijn ter validatie en duiding voorgelegd aan een selecte groep experts en relevante stakeholders.
- *Bronnenstudie*: inzichten uit eerder onderzoek en overzichtsstudies (o.a. PPON onderzoek, 2006) zijn benut om de onderzoeksgegevens in een breder perspectief te kunnen plaatsen.

Survey basisscholen

Het doel van de survey was om zicht te krijgen op de wijze waarop Engels in de praktijk van het basisonderwijs wordt vormgegeven. Hiertoe is een vragenlijst ontwikkeld met vragen gericht op de tijdsinvestering Engels, invulling van de lespraktijk en percepties van leerkrachten wat betreft de mate van toerusting. De vragenlijst is ontwikkeld en uitgezet in samenspraak met de Onderwijs Innovatie Groep (OIG). Om een breed beeld te krijgen van de onderwijspraktijk is gekozen voor een aselechte steekproef. Aan 13.343 leerkrachten uit alle leerjaren in het basisonderwijs is een uitnodiging gestuurd voor deelname aan de (online) vragenlijst. 541 leerkrachten hebben de vragenlijst volledig ingevuld. Deze respons is vergelijkbaar met de respons van overig, door OIG uitgezet, surveyonderzoek.

De omvang van de steekproef is van voldoende grootte om met een betrouwbaarheid van 95% uitspraken te kunnen doen. Wat betreft de representativiteit van de steekproef is gekeken naar geslacht, leeftijd en geografie. Tabel 1 bevat een overzicht van deze kenmerken. De steekproef is representatief naar leeftijd en geografie, maar niet wat betreft geslacht. Er is echter geen aanleiding om te verwachten dat de oververtegenwoordiging van mannen invloed heeft op de duiding van de gegevens.

	<i>Populatie</i>	<i>Steekproef</i>
Geslacht		
• Man	16%	30%
• Vrouw	84%	70%
Leeftijd		
• < dan 35 jaar	31%	28%
• 35-45 jaar	22%	20%
• 45-55 jaar	32%	31%
• 55 jaar >	14%	22%
Geografie		
• Regio A: <i>Noord- en Zuid-Holland</i>	31%	32%
• Regio B: <i>Zeeland, Noord-Brabant, Limburg</i>	22%	17%
• Regio C: <i>Utrecht, Gelderland, Overijssel, Flevoland</i>	32%	36%
• Regio D: <i>Groningen, Friesland, Drenthe</i>	15%	15%

Naast de survey onder een aselechte steekproef bij basisscholen is de vragenlijst ook gericht verstuurd aan scholen van het netwerk vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto). Deze bevraging was erop gericht om beter zicht te krijgen op de lespraktijk van scholen die vroeg beginnen met Engels. Gezien de groei die het netwerk van deze scholen de afgelopen jaren heeft doorgemaakt¹, leek het van belang deze invoeringsvariant goed te kunnen begrijpen en onderzoeken. Van de 420 scholen van het vvto-netwerk die vroeg vreemdetalenonderwijs Engels aanbieden, hebben 59 scholen de vragenlijst ingevuld. De gegevens van deze scholen zijn apart geanalyseerd en benut ter verdieping van gevonden trends uit de aselechte steekproef. Bij de bespreking van de gegevens worden de gegevens van de 59 vvto-scholen, waar relevant, apart genoemd.

Enquête Pabo's

Het doel van de enquête onder Pabo's was om het scholingsaanbod in beeld te brengen dat leerkrachten basisonderwijs krijgen ter toerusting en voorbereiding op hun lespraktijk. De enquête is uitgevoerd in samenwerking met het Expertise Centrum MVT. Via Paboweb (www.paboweb.nl) zijn alle locaties en opleidingen van Pabo's in kaart gebracht. Dit heeft geresulteerd in een overzicht van 34 Pabo-opleidingen, zie hiervoor bijlage A. Deze Pabo's is telefonisch gevraagd naar een contactpersoon voor het onderzoek: een docent Engels of een andere persoon die betrokken is bij dan wel zicht heeft op het onderwijsaanbod Engels. De lijst die op deze manier ontstond, is vergeleken met een overzicht uit eerder onderzoek van het Expertisecentrum MVT en waar nodig afgestemd. De contactpersonen zijn vervolgens benaderd met het verzoek om een telefonisch interview. Op deze wijze zijn alle 34 Pabo's bevestigd. Bij 20 opleidingen heeft een telefonisch interview plaatsgevonden, 9 contactpersonen hebben de vragen schriftelijk (per email) beantwoord. Vijf Pabo's hebben niet deelgenomen aan het onderzoek omdat de docent Engels op dat moment niet beschikbaar was.

De interviewleidraad bestond uit 12 vragen waarmee respondenten gevraagd werd naar het aanbod Engels in de Pabo (omvang en invulling van de modules), hun visie op de leeropbrengsten van studenten, en factoren die de kwaliteit van het Engels op de Pabo en in het basisonderwijs beïnvloeden.

¹ Van 44 basisscholen in 2004 tot 504 basisscholen, waarvan 413 scholen vvto Engels aanbieden in het schooljaar 2010/2011 (Europees Platform, 2011).

Expertbijeenkomst

De uitkomsten van de survey basisscholen en Pabo-enquête zijn in een besloten bijeenkomst voorgelegd aan selecte groep van zo'n 20 experts en stakeholders wat betreft Engels in het basisonderwijs. Ze zijn werkzaam op het terrein van onderzoek, beleid, lerarenopleiding, toetsontwikkeling, schoolbestuur, en onderwijsondersteuning. Een deelnemerslijst is te vinden in bijlage B. Het doel van de expertbijeenkomst was om de conclusies van de survey basisscholen en Pabo-enquête te valideren en waar nodig aan te scherpen, te duiden, en waar gewenst te voorzien van aanbevelingen. De uitkomsten van de expertbijeenkomst hebben aanleiding gegeven tot nadere analyses van de gegevens en zijn benut bij de bespreking en duiding van de conclusies in dit rapport.

Bronnenonderzoek

In het onderzoek is voortgebouwd op inzichten uit eerder onderzoek, waaronder het Periodiek Peilingsonderzoek Engels uit 2006 (Heesters, Feddema, van der Schoot & Hemkers, 2008) en een eerdere overzichtsstudie uitgevoerd door het Kohnstamm Instituut en SLO (Oostdam & Toorenburg, 2002; Oostdam, 2010).

1.3 Opbouw van het rapport

Dit rapport bevat een samenvatting van de gegevens en conclusies van het onderzoek naar Engels in de basisscholen en op de Pabo. De bevindingen worden per onderzoeksvraag gepresenteerd. Het rapport wordt afgesloten met een reflectie en afsluitende conclusies. Een volledig overzicht van de gegevens is te vinden in bijlage C, gegevens survey basisscholen, en bijlage D, gegevens Pabo-enquête.

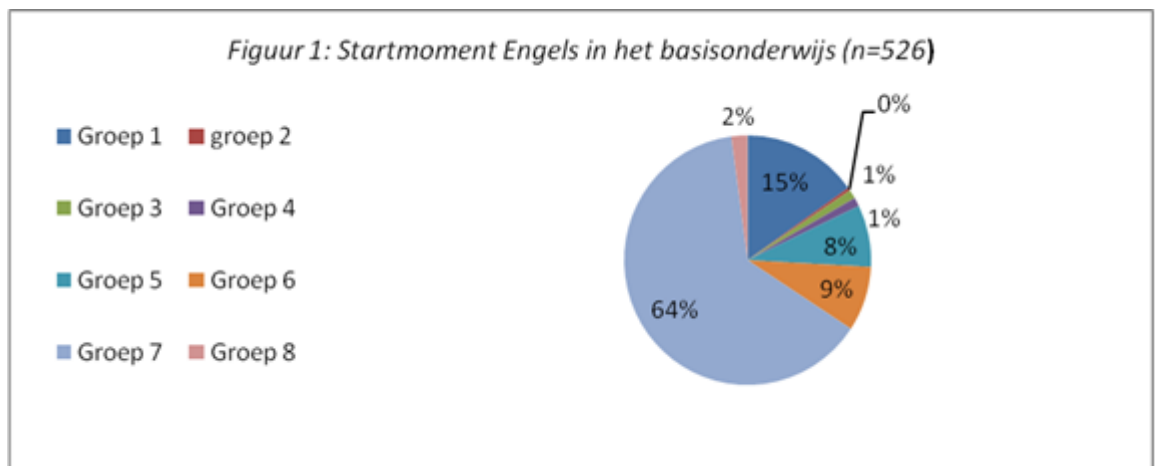
2. Resultaten

2.1 Tijdsinvestering Engels in het basisonderwijs

De eerste onderzoeksvraag betreft de tijd die wordt besteed aan Engels in het basisonderwijs. Om hier zicht op te krijgen is onderzocht vanaf welk leerjaar scholen Engels aanbieden (*startmoment*), hoeveel tijd leerkrachten per week aan Engels besteden (*lestijd*) en of scholen ook buiten het reguliere aanbod in de groep een aanbod Engels hebben (*extra aanbod*).

Startmoment: drie varianten

Er is een grote variatie in het moment waarop scholen starten met het aanbieden van Engels in het basisonderwijs (Eibo). De meeste scholen (66%) starten met Engels in de bovenbouw, dat wil zeggen in groep 7 of groep 8. Hoewel bij de invoering van Engels in 1986 geen formeel startmoment is vastgelegd, is dit gegroeid tot de meest gangbare praktijk. Een klein aantal scholen (17%) start met Engels in groep 5 of 6. De overige scholen, 17%, starten met Engels in de onderbouw (groep 1-4).

In de praktijk zijn dus drie invoeringsvarianten zichtbaar:

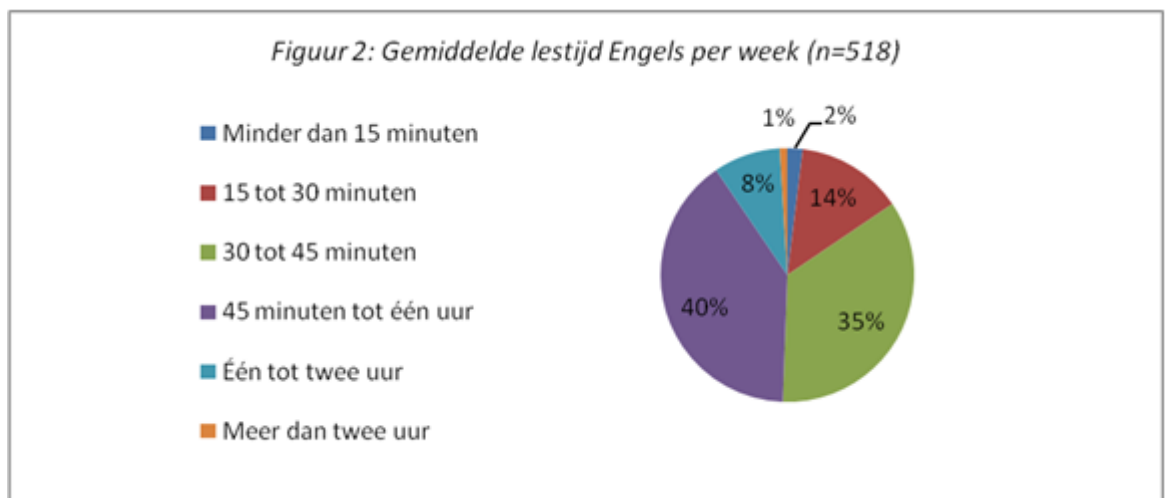
- *Regulier Eibo*: aanbod Engels in groep 7 en 8;
- *Vervroegd Eibo*: scholen die Engels aanbieden vanaf groep 5;
- *Vvto*: scholen die vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto) Engels aanbieden en starten in groep 1.

De meeste scholen bieden Engels aan in de bovenbouw. Echter, waar in 1996 slechts 8% van de scholen ervoor koos om al in groep 6 met Engels te beginnen (Bodde-Alderlieste, 2002), lijkt het aantal scholen met een vroege start aanzienlijk toegenomen. Hoewel er in dit vragenlijstonderzoek sprake zou kunnen zijn van een oververtegenwoordiging van enthousiaste, actievere scholen, wordt deze toename ook weerspiegeld in de groei van het landelijk netwerk van vvto-scholen. Dit netwerk, gecoördineerd door het Europees Platform, is gegroeid van 44 scholen in 2004 tot 413 scholen die vvto Engels aanbieden in het schooljaar 2010/2011. Gezien de belangstelling van scholen is de verwachting van het Europees Platform dat dit netwerk de komende jaren verder zal groeien.

Van de scholen die in dit onderzoek aangeven dat zij vvtto Engels aanbieden (17%, n=96) behoort de meerderheid (90%, n=86) niet tot het vvtto-netwerk. Ook buiten het vvtto-netwerk zijn er dus scholen die vroeg met Engels beginnen. Deze scholen kiezen voor vroeg vreemdetalenonderwijs vanwege het belang van Engels in een internationale samenleving en om in te kunnen spelen op de taalgevoelige leeftijd van leerlingen. Bij de geconsulteerde experts bestaat de indruk dat profilering ook meespeelt bij de keuze van scholen om vvtto aan te bieden.

Lestijd Engels

Naast verschil in het startmoment, is er ook een grote variatie in de gemiddelde lestijd die leerkrachten per week aan Engels besteden.

De meeste leerkrachten besteden 45 tot 60 minuten of 30 tot 45 minuten per week aan Engels. Deze gemiddelde praktijk lijkt in vergelijking met voorgaande jaren stabiel gebleven (Heesters et al, 2008; Oostdam & Van Toorenburg, 2002). Van de scholen die Engels vanaf de middenbouw aanbieden is het gemiddelde aanbod eveneens 30 tot 60 minuten. Bij scholen die vvtto Engels aanbieden is de omvang van het aanbod zeer divers: variërend van 15 minuten (vooral in de onderbouw) tot 45 minuten of meer (met name in de midden- en bovenbouw).

Een klein aantal scholen (9%) besteedt wekelijks gemiddeld meer dan één uur aan Engels. Dit zijn vooral scholen die Engels vanaf de onderbouw aanbieden (vvtto-scholen). Overigens kunnen scholen die met vvtto willen starten subsidie aanvragen bij het Europees Platform. Eén de voorwaarden om voor die subsidie in aanmerking te komen is dat ten minste één uur in de week Engels wordt gegeven. Het kan zijn dat de vvtto-scholen uit de vragenlijst die buiten de vvtto-subsidie vallen (nog) niet structureel aan deze voorwaarde voldoen en daarmee vvtto minder duurzaam vormgeven.

Leerkrachten is ook gevraagd of ze buiten de Engelse les ook aandacht besteden aan Engels. Op ruim de helft van de scholen gebeurt dit niet. Waar Engels wel gebruikt wordt op andere momenten gaat het vooral om het gebruik van Engels bij kringactiviteiten (vvtto-scholen) en vakoverstijgende projecten. Uit het onderzoek wordt echter niet duidelijk hoe structureel en omvangrijk deze aandacht voor Engels in andere vakken is, en of het dan uitsluitend om het gebruik van (enkele) Engelse woorden gaat. Volgens de geraadpleegde deskundigen gaat het waarschijnlijk om een beperkte, en niet per se duurzame, omvang. Dit zogeheten geïntegreerd vreemdetalenonderwijs (Content Language Integrated Learning, CLIL) zal, zeker ook gezien de beperkte tijd die aan Engels wordt besteed, op de meeste scholen niet of nauwelijks plaatsvinden.

Extra aanbod

Het aanbod Engels beperkt zich tot reguliere lesactiviteiten in de klas. Slechts een zeer klein aantal scholen biedt daarnaast Engels aan als onderdeel van plusklassen voor hoogbegaafde leerlingen (5%) of bij naschoolse activiteiten (2%). Op enkele scholen maakt Engels deel uit van een buitenschoolse culturele activiteit of internationaliseringsproject.

2.2 Lespraktijk Engels in het basisonderwijs

De tweede onderzoeksvraag richt zich op de lespraktijk Engels in het basisonderwijs. Onderzocht is welke leerkracht zorg draagt voor de lessen Engels en welke voertaal deze hanteert, welke lesactiviteiten plaatsvinden, hoe daarbinnen differentiatie wordt aangebracht, welk materiaal wordt gebruikt, en hoe leerresultaten worden getoetst en overgedragen aan het voortgezet onderwijs. Ook is leerkrachten gevraagd naar hun visie op de kwaliteit van Engels en de leeropbrengsten voor hun leerlingen.

De leerkracht en de voertaal

Groepsleerkrachten zijn primair verantwoordelijk voor de lessen Engels. Op een ruime meerderheid van de scholen (86%) wordt Engels verzorgd door de groepsleerkracht. Op een klein aantal scholen (14%) werkt de groepsleerkracht samen met een in Engels gespecialiseerde vakleerkracht of (near) native speaker; dit zijn vooral scholen die vvto Engels aanbieden. Op slechts enkele scholen (1%) is een gespecialiseerde leerkracht of (near) native speaker verantwoordelijk voor de lessen Engels.

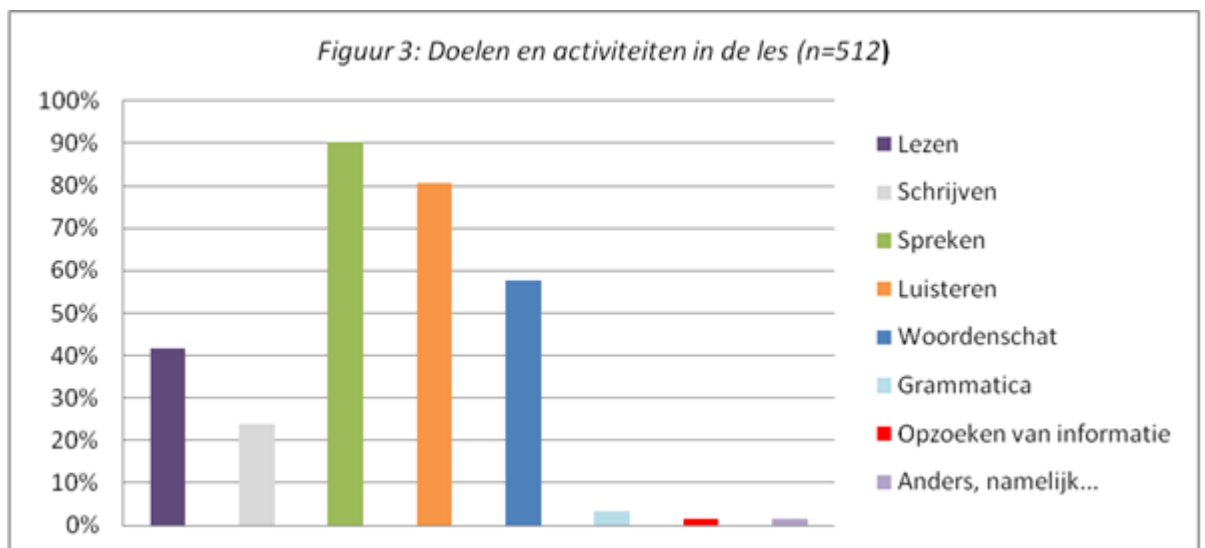
Ook in scholen van het vvto-netwerk, zo blijkt uit dit onderzoek en uit gegevens van het Europees Platform (2011) wordt Engels vooral gegeven door de groepsleerkracht.

In de lessen Engels gebruiken leerkrachten een combinatie van Engels en Nederlands als voertaal. Ruim de helft (56%) van de leerkrachten gebruikt overwegend Nederlands: in minder dan de helft van de lestijd wordt Engels gesproken. 44% Van de leerkrachten gebruikt overwegend Engels: Engels wordt in meer dan de helft van de lestijd als voertaal gebruikt. Dit geldt vooral scholen die vvto Engels of vervroegd Engels aanbieden.

Scholen in het vvto-netwerk worden aangemoedigd Engels zoveel als mogelijk als voertaal te hanteren, zowel door leerkrachten als door leerlingen. Het belang van het gebruik van doeltaal als voertaal in de les wordt onderschreven in literatuur over taalverwerving (zie Westhoff, 2008). Eerste uitkomsten van het Early Language Learning in Europe (ELLIE)-onderzoek (www.ellieresearch.eu) naar vroeg vreemdetalenonderwijs in verschillende Europese landen laat zien, dat het gebruik van Engels als voertaal bijdraagt aan de kwaliteit van de lessen.

Lesactiviteiten: accent op spreken, luisteren en woordenschatontwikkeling

Figuur 3 laat zien aan welk type doelen en vaardigheden leerkrachten de meeste aandacht besteden in de lessen Engels.

Activiteiten gericht op het ontwikkelen van spreekvaardigheid, luistervaardigheid en woordenschat komen het meest aan bod in de lessen Engels. Daarnaast besteden scholen met regulier of vervoegd Eibo ook aandacht aan lezen. Dit is in lijn met de kerndoelen waar het vooral gaat om mondelinge taalvaardigheid en het lezen van eenvoudige teksten. Vvto-scholen richten zich voornamelijk op de drie genoemde vaardigheden/doelen van spreken, luisteren en woordenschat. Aan informatievaardigheden, die wel benoemd worden in de kerndoelen, en grammatica wordt door scholen weinig aandacht besteed.

Ook eerdere peilingsonderzoeken (Edelenbos, van der Schoot & Verstralen, 2000; Heesters et al, 2008) laten zien dat mondelinge taalvaardigheid (spreken, luisteren) en woordenschat de meeste aandacht krijgen in de lespraktijk, en dat schriftelijke taalvaardigheid minder aan bod komt. Wat de schriftelijke taalvaardigheid betreft valt op dat leerkrachten in dit onderzoek meer aandacht besteden aan lezen dan in eerder onderzoek het geval was.

Gebruik van methodes en overige leermiddelen

Methodes spelen een belangrijke rol in de lespraktijk. Bijna alle (93%) leerkrachten maken gebruik van een methode. Dit blijkt ook uit eerder onderzoek (Heesters et al, 2008; Oostdam, 2010). De methode is voor veel leerkrachten bepalend voor invulling en vormgeving van lesactiviteiten en toetsing. De meeste leerkrachten zijn tevreden over het aanbod van de methode: men vindt de lesactiviteiten voldoende aansprekend en van geschikt niveau voor de leerlingen. Leerkrachten zijn minder tevreden over de mate waarin methodes mogelijkheden bieden voor differentiatie. Daarom maken leerkrachten (52%) vaak gebruik van aanvullende materialen. Het gaat dan vooral om (materiaal van) Internet, Engelstalige literatuur en – leesboeken, en zelf ontwikkelde materialen.

Ook bij vvto-scholen worden methodes, vaak Engelstalige methodes, door een ruime meerderheid van de leerkrachten (79%) aangevuld met materialen van Internet, Engelstalige literatuur en – leesboeken, zelf ontwikkelde materialen, en Engelse activiteiten- of ideeënboeken.

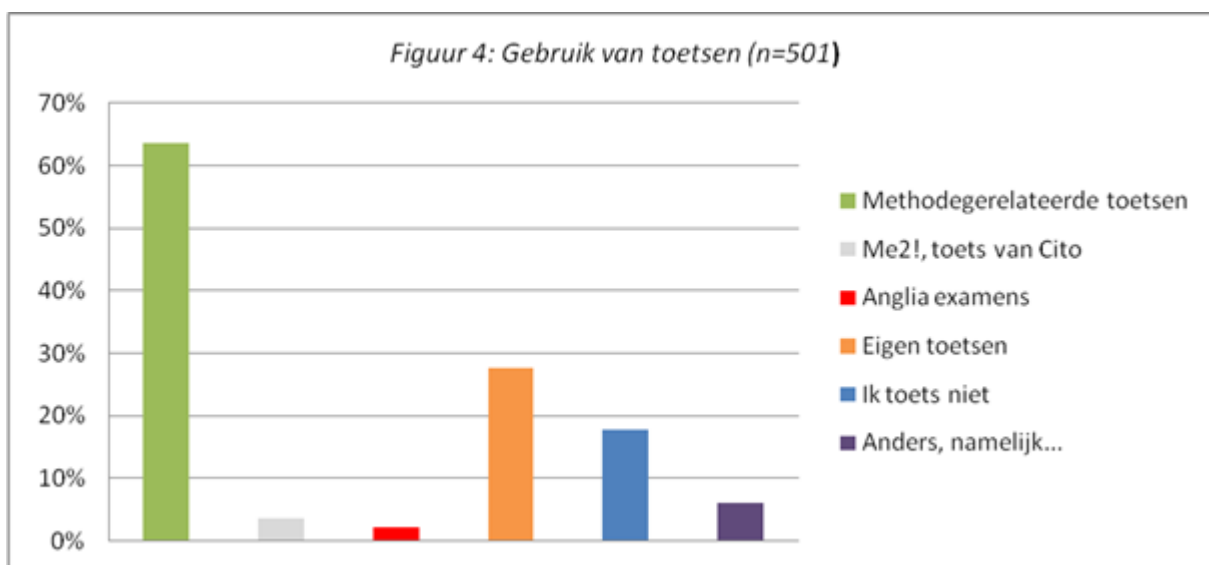
Differentiatie

Daar waar leerkrachten differentiatie aanbrengen in de uitvoering van lesactiviteiten, gebeurt dat enerzijds met het oog op verrijking (38%) en anderzijds (in 22% van de gevallen) om beter aan te kunnen sluiten bij verschillen in leerstijl. Er is weinig aandacht voor remediërende materialen en activiteiten en voor materialen voor dyslectische leerlingen. Verder differentieert 37% van de leerkrachten niet. Dit zijn overwegend leerkrachten van scholen met regulier Eibo.

Ook al bieden niet alle leerkrachten differentiatie aan, toch ervaart de helft van de leerkrachten de grote niveaoverschillen tussen leerlingen als een probleem bij het geven van het vak.

Toetsing

Een meerderheid van de leerkrachten (83%) toetst de vorderingen van leerlingen bij Engels. Dit gebeurt veelal door middel van methodegerelateerde toetsen (49%) en eigen toetsen (22%). 18% van de leerkrachten toetst niet. Hierbij gaat het vooral om leerkrachten die Engels geven in de onderbouw, en waar Engels meer spelenderwijs wordt aangeboden. De geraadpleegde experts plaatsen vraagtekens bij deze uitkomsten, zowel bij het grote percentage leerkrachten dat zegt te toetsen als bij de eigen toetsen die zouden worden afgenomen. In hun ogen vindt er minder toetsing plaats in de praktijk.

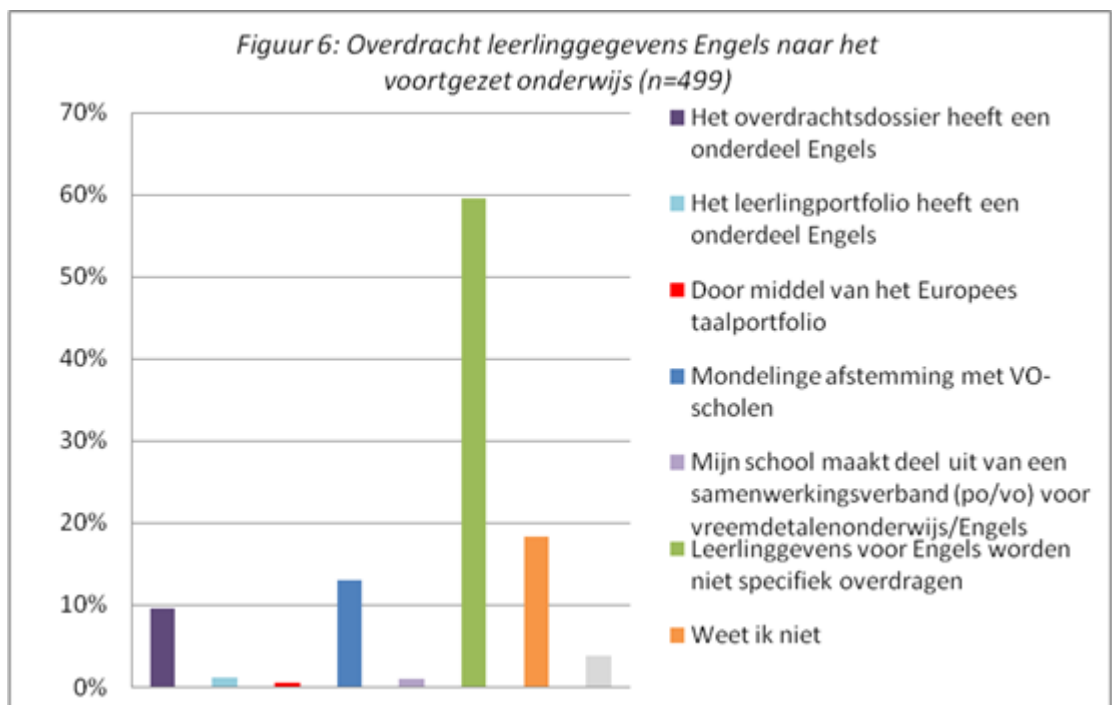

Het accent van de toetsen ligt vooral op woordenschat (69%) en luistervaardigheid (57%). Daarnaast toetsen leerkrachten, vooral van scholen met regulier of vervroegd Eibo, leesvaardigheid (48%). Voor scholen die vvto Engels aanbieden geldt dat zij bij toetsing naast woordenschat en luistervaardigheid het meest aandacht besteden aan spreekvaardigheid (45%). Twee punten vallen op:

- schrijfvaardigheid wordt regelmatig getoetst, maar krijgt minder accent in de lesactiviteiten (zie figuur 2)
- spreekvaardigheid krijgt veel aandacht in lesactiviteiten, maar wordt in mindere mate getoetst. Bij vvto-scholen ligt dit anders, daar wordt spreekvaardigheid verhoudingsgewijs vaker getoetst.

Overdracht PO/VO

Zoals geconstateerd in eerder onderzoek (zie Oostdam, 2010) blijkt ook uit dit onderzoek dat de overdracht van leerlinggegevens van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs een punt van zorg is. Op 59% van de scholen vindt overdracht van leerlinggegevens voor Engels niet plaats. 18% van de leerkrachten weet niet of dit op zijn/haar school gebeurt.

Scholen die wel aandacht besteden aan de overdracht aan het voortgezet onderwijs doen dit door mondelinge afstemming of als onderdeel van een overdrachtdossier. Dit geldt vooral voor scholen die vvto Engels aanbieden.

Visie van leerkrachten op leeropbrengsten leerlingen

In dit onderzoek zijn geen leeropbrengsten gemeten. Wel is gevraagd naar de tevredenheid van leerkrachten over de prestaties van hun leerlingen bij Engels. De meeste leerkrachten zijn tevreden wat betreft luistervaardigheid (75%) en woordenschat (66%). Daarnaast zijn veel leerkrachten, vooral van vvto-scholen, overwegend tevreden over de spreekvaardigheid (56%) en zijn leerkrachten, vooral van scholen met vervroegd of regulier Eibo, grotendeels (53%) tevreden over de leesvaardigheid van hun leerlingen. Leerkrachten zijn het minst tevreden over prestaties van leerlingen als het om opzoekvaardigheden en grammatica gaat. Dit kan verklaard worden uit het feit dat leerkrachten in lesactiviteiten hier ook nauwelijks aandacht aan besteden.

Het peilingsonderzoek 2006 laat zien dat gemiddeld genomen de meeste leerlingen het minimumniveau - het niveau waarop onderwerpen gerelateerd aan de kerndoelen minstens beheerst zouden moeten worden - wat betreft woordenschat, lezen en luisteren halen. Het voldoende niveau - het niveau waarbij volgens experts gesproken kan worden van voldoende vaardigheid voor leerlingen aan het eind van het basisonderwijs - wordt echter in mindere mate gehaald. Waar experts verwachten dat 70-75% van de leerlingen dit niveau haalt, haalt 50% van de leerlingen dit wat betreft woordenschat en lezen, en 66% wat betreft luisteren.

Visie van leerkrachten op de kwaliteit van Eibo

Leerkrachten beoordelen de kwaliteit van Engels in het basisonderwijs met een gemiddeld rapportcijfer van 6,8. Leerkrachten van scholen die in de onderbouw starten met Engels zijn positiever over de kwaliteit van het onderwijs dan scholen die laat beginnen: vvto-scholen beoordelen de kwaliteit met een 7,1 en scholen met regulier Eibo geven een 6,6. Een eerder startmoment lijkt samen te gaan met een positievere beoordeling van de kwaliteit.

Leerkrachten zien echter wel de noodzaak voor verbetering. Als kwaliteit bevorderende factoren noemen ze vooral meer tijd voor Engels in het lesprogramma, de beschikbaarheid van meer

geschikt lesmaterialen, een betere samenwerking en afstemming met het voortgezet onderwijs, en een beter scholingsaanbod voor Engels op de Pabo. Verder uiten vooral vvto-scholen de behoefte aan meer native speakers en pleiten scholen met vervroegd Eibo voor beter zicht op na te streven doelen.

2.3 Toerusting leerkrachten Engels in het basisonderwijs

De derde onderzoeksvraag betreft de mate waarin leerkrachten toegerust zijn om Engels te kunnen geven in het basisonderwijs. Onderzocht is wat de attitude is van leerkrachten ten opzichte van het vak Engels, in welke mate zij zich toegerust voelen wat betreft hun eigen beheersing van het Engels en vakdidactiek, welke scholing en nascholing zij hebben gevolgd en hoe dit volgens hen heeft bijgedragen aan hun toerusting.

Attitude van leerkrachten ten aanzien van Engels

Leerkrachten hebben een positieve attitude ten aanzien van Engels. Een overgrote meerderheid (92%) vindt het vak Engels in het basisonderwijs belangrijk en leuk om te geven. Leerkrachten zijn ook positief over de attitude van leerlingen wat Engels betreft: 89% is van mening dat Engels hun leerlingen aanspreekt.

Leerkrachten zijn, weliswaar in iets mindere mate, ook positief over vvto. 75% vindt dat vvto Engels aansprekend is of kan zijn voor leerlingen, en dat het leuk is of zou kunnen zijn om vvto Engels te geven. Een kanttekening hierbij is dat de meeste van de respondenten geen ervaring hebben met vvto, en dat het hierbij vooral gaat om een inschatting. De meeste leerkrachten zijn echter niet van mening dat alle scholen Engels in de onderbouw of middenbouw zouden moeten aanbieden; slechts 41% reageert positief op deze stelling.

Eigen beheersing Engels van leerkrachten

Leerkrachten is in de survey gevraagd een eigen inschatting te geven van zijn of haar niveau van beheersing van het Engels in termen van het Europees Referentie Kader (zie bijlage E): 29% van de leerkrachten denkt Engels op B2 niveau te beheersen, 49% schaaft zichzelf in op B1 niveau, 22% haalt volgens eigen inschatting dit niveau niet. Er zijn geen grote verschillen gevonden tussen leerkrachten van vvto-scholen en scholen die vervroegd of regulier Eibo aanbieden. Volgens experts is minimaal B1 nodig om Engels te doceren en zou B2 wenselijk zijn. Wat wenselijk geacht wordt contrasteert enigszins met het verhoudingsgewijs geringe vertrouwen dat uit de Pabo-enquête spreekt wat betreft de vraag of aankomende leerkrachten voldoende toegerust zullen zijn om Engels als instructietaal en voertaal in de les te gebruiken (zie: Aanbod Engels op de Pabo hieronder). Hoewel er misschien grosso modo vanuit mag worden gegaan dat studenten die instromen vanuit het havo Engels taalvaardig zijn op B1 niveau, geldt dit volgens veel van de bevroegde Pabo-docenten doorgaans niet voor instroom vanuit het mbo. En in het algemeen is voor de meeste studenten het aanbod op de Pabo te beperkt om hun vaardigheid op B2 te brengen.

Leerkrachten ervaren hun eigen beheersing van het Engels niet als een beperking bij het geven van Engels: 82% is van mening dat zijn eigen vaardigheid voldoende is om Engels als instructietaal, en 69% om Engels als voertaal te kunnen gebruiken.

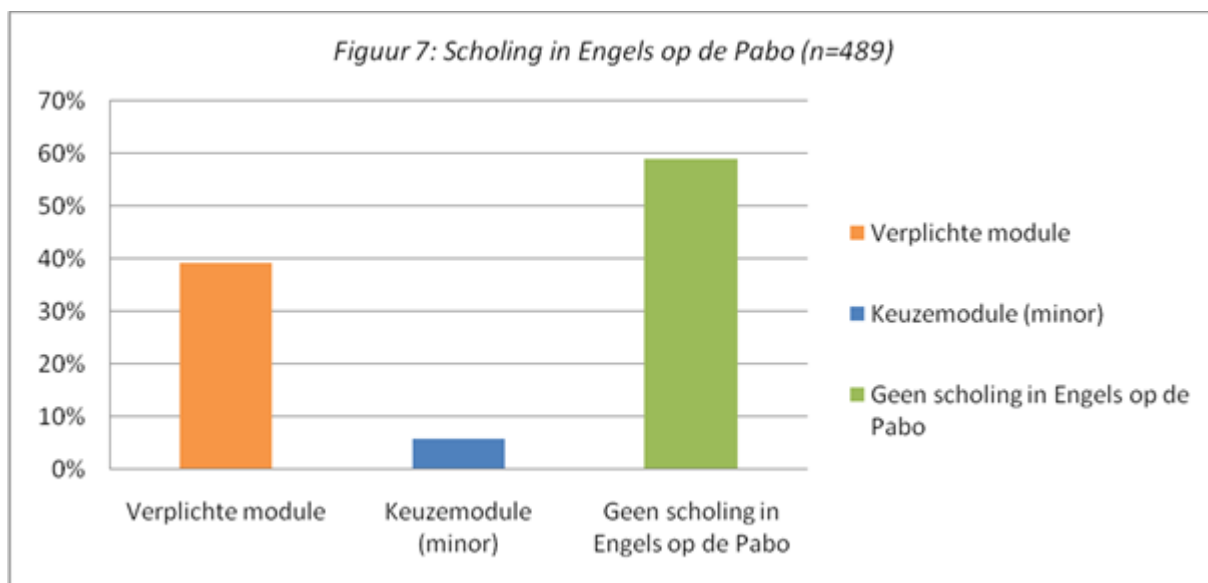
Vakdidactische toerusting

Over hun vakdidactische toerusting zijn leerkrachten minder positief. 76% vindt dat zij onvoldoende op de hoogte zijn van vakdidactische ontwikkelingen. Dit kan wellicht verklaard worden uit de geringe deelname aan nascholingsactiviteiten (zie figuur 8). Wel vindt 63% van de leerkrachten dat hun vakdidactische bagage voldoende is om leerlingen de juiste feedback te geven. Ruim de helft (53%) is van oordeel dat hun vakdidactische kennis toereikend is om geschikte leermiddelen te selecteren. Deze uitkomsten staan enigszins in contrast met de

bevindingen van de Pabo-enquête. Daaruit blijkt dat de Pabo-docenten over het algemeen genomen de leeropbrengsten van studenten wat betreft vakdidactiek redelijk toereikend vinden. Studenten zouden voldoende handvatten meekrijgen om Engels in de praktijk vorm te geven. Hierbij moet wel aangetekend worden dat de helft van de respondenten tegelijkertijd aangeeft minder tevreden te zijn over de mate waarin studenten vermoedelijk in staat zijn de geleerde modellen toe te passen in de praktijk. Zij wijten dit aan de beperkte ruimte in het Pabo-curriculum om begeleide praktijkopdrachten te organiseren. Ze verwachten dat studenten te weinig bagage meekrijgen om hun lessen creatief vorm te geven.

Scholing vanuit de Pabo

Figuur 7 laat zien dat 59% van de leerkrachten geen Engels heeft gehad op de Pabo. Het gebrek aan scholing in dit vak blijkt ook uit eerder onderzoek (cf. Oostdam, 2010). Echter, daar waar het peilingsonderzoek in 2006 een voorzichtige verbetering constateerde ten opzichte van het eerdere peilingsonderzoek in 2002, van 1/3 naar ongeveer de helft, lijkt deze verbetering in dit onderzoek niet te worden voortgezet. Het beeld dat de meerderheid van de respondenten zegt geen scholing in Engels op de Pabo te hebben gehad, verdient wel enige nuancering. De eerste lichter die in de Pabo werd voorbereid om Engels te geven, verliet de opleiding zo'n 25 jaar geleden. Dat betekent dat respondenten van circa 48 jaar en ouder hoogstwaarschijnlijk niet op het geven van EIBO zijn voorbereid. In dit onderzoek behoort 53% van de respondenten tot deze doelgroep.

De leerkrachten die wel scholing in Engels op de Pabo hebben gehad (41%, n=200) zijn niet tevreden over de mate waarin deze scholing heeft bijgedragen aan hun toerusting voor het geven van Engels. Drie kwart van deze leerkrachten vindt dat de Pabo slechts een kleine bijdrage heeft geleverd aan hun mondelinge taalvaardigheid, schriftelijke taalvaardigheid en inzicht in vroeg vreemdetalenonderwijs. Ruim de helft heeft een kleine bijdrage aan vakdidactische kennis en vaardigheden ervaren.

Aanbod Engels op de Pabo

Pabo's zijn sinds 1984 verplicht om studenten voor te bereiden op het geven van Engels in het basisonderwijs, en hebben een eigen verantwoordelijkheid daar invulling aan te geven. Pabo's geven op gevarieerde wijze invulling aan Engels als onderdeel van de opleiding: als apart vak of als onderdeel van een bredere module. Het aanbod wordt op de meeste Pabo's verzorgd door een vaste docent Engels, op sommige Pabo's wordt het aanbod meer ad-hoc ingevuld met tijdelijke docenten. De omvang van het aanbod Engels varieert van in totaal 1 European

Credit (EC)² verplicht tot 5 EC, met een gemiddeld aanbod van circa 2 EC verspreid over leerjaar 1 en 2. Daarbij verschilt het aantal contacturen waaruit een module bestaat sterk, en daarmee ook het aantal zelfstudie-uren. Niet altijd is duidelijk hoe en waaraan die worden besteed. Een module is verplicht, maar er is doorgaans geen aanwezigheidsplicht.

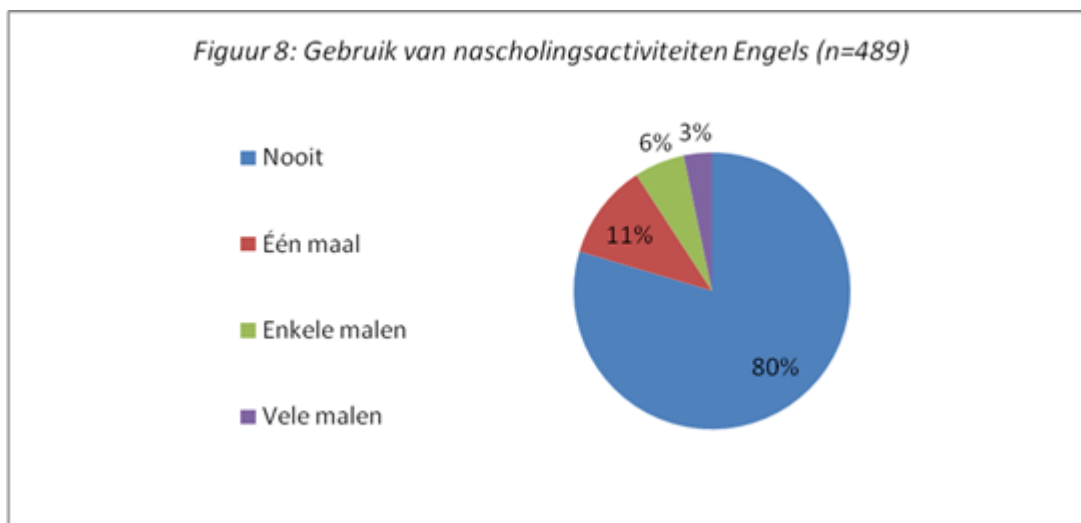
Vakdidactiek is een vast onderdeel van de modules. De didactiek is primair gericht op Eibo in de bovenbouw. Op sommige Pabo's is daarnaast in toenemende mate ook expliciet aandacht voor Vvto. Op drie Pabo's kan men Engels als minor kiezen; vijf hebben een dergelijke mogelijkheid (voor vvto) in voorbereiding. Wordt het in de minor aangeboden, dan veelal als onderdeel van een bredere minor, zoals taalbeleid, meertaligheid, internationalisering, of bij de specialisatie Oudere kind.

Er is meer aandacht voor vakdidactiek dan voor taalverwerving en eigen taalvaardigheid. Waar de docent deficiënties in de taalvaardigheid van een student veronderstelt, moeten die door de student zelf worden weggewerkt. Eisen aan het niveau van taalvaardigheid (in termen van het ERK bijvoorbeeld) zijn niet geformuleerd. Drie respondenten zijn vol vertrouwen dat hun studenten voldoende zijn toegerust om Engels als instructietaal en voertaal in de les te gebruiken, zeven hebben hun twijfels, de rest (19) acht hen daartoe niet in staat. Uitzonderingen daargelaten, is volgens Pabo-docenten voor de meeste studenten het aanbod op de Pabo te beperkt om hun vaardigheid op voldoende niveau te brengen. Dit heeft ondermeer te maken met het overvolle Pabo-curriculum.

Engels wordt verzorgd door eerste- of tweedegraders maar ook door docenten die wat cursussen Engels gevolgd hebben en het naast hun eigenlijke niet-talenvak geven. De modules worden soms volledig in het Nederlands gegeven, soms in het Engels (maar dit lijkt een uitzondering), nogal eens in een combinatie van Nederlands (vakdidactische vaardigheden) en Engels (oefenen o.a. met taalspelletjes en English classroom phrases).

² Een studiepunt of European Credit (EC) staat voor 28 uur studie-inspanning.

Gebruik van nascholing

Leerkrachten maken weinig gebruik van nascholing: slechts 20% van de leerkrachten heeft de afgelopen 10 jaar nascholingsactiviteiten gevolgd. De geringe deelname aan nascholingsactiviteiten betreft vooral leerkrachten op scholen met regulier of vervroegd Eibo. Van de leerkrachten in scholen met vvto heeft ruim de helft in de afgelopen 10 jaar één of meer keren nascholing gevolgd. Ook scholen uit het vvto-netwerk nemen vaak deel aan nascholing. Het is voor deze scholen geen eis om nascholing te volgen, maar zij worden wel op de hoogte gehouden van het nascholingsaanbod. Verder werkt het Platform vvto in samenwerking met het Europees Platform aan de ontwikkeling van een Standaard vvto, waarin docentencompetenties aan bod komen.

De leerkrachten die nascholing hebben gevolgd (20%, n=99) zijn hierover redelijk positief. Drie kwart is van mening dat de nascholingsactiviteiten een gemiddeld tot grote bijdrage hebben geleverd aan hun vakdidactische kennis en vaardigheden, aan hun mondelinge taalvaardigheid en inzicht in vroeg vreemdetalenonderwijs.

3. Conclusies en reflectie

Het doel van het onderzoek was om de stand van zaken van Engels in het basisonderwijs in kaart te brengen. Onderzocht is hoeveel tijd aan Engels wordt besteed, hoe de lespraktijk wordt ingevuld, en in welke mate leerkrachten zijn toegerust voor het geven van Engels.

Tijdsbesteding

Het onderzoek laat zien dat er een grote variatie is in de tijdsbesteding Engels. Scholen hanteren verschillende startmomenten en besteden er een verschillende hoeveelheid tijd aan. In de meerderheid van de scholen beperkt het aanbod Engels zich tot ongeveer 45 minuten per week in de bovenbouw. Gezien de omvang van het aanbod zoals vastgelegd in de kerndoelen vinden scholen het voldoende om in de bovenbouw te starten. Daarnaast is er een groeiende groep scholen die eerder start met Engels, en met een verschillende wekelijkse lestijd die varieert van 15 minuten tot één uur per week. Deze variatie is gegroeide praktijk en heeft ermee te maken dat er geen formeel startmoment is vastgelegd. Nederland wijkt daarmee af van andere landen in Europa, waar wel een formeel startmoment is vastgelegd en leerlingen eerder, vanaf 6 of 7 jaar, starten en gemiddeld genomen twee maal zo veel tijd aan het leren van een tweede taal besteden (ELLIE, 2009; Engel, Trimbos, Drew & Groot-Wilken, 2007; Onderwijsraad, 2008).

Lespraktijk

Engels wordt in de lespraktijk primair verzorgd door groepsleerkrachten, zo blijkt uit dit onderzoek. De aanwezigheid en rol van vakleerkrachten is beperkt, ook in vvtto-scholen die zich hebben aangemeld bij het vvtto-netwerk. Methodes zijn voor leerkrachten bepalend bij de invulling van de lespraktijk. De meest gebruikte methodes zijn recent van datum, en bevatten, volgens leerkrachten, voor leerlingen aansprekende activiteiten. In de lesactiviteiten ligt het accent vooral - conform de kerndoelen - op communicatief handelen, met aandacht voor luisteren, spreken en woordenschatontwikkeling. Bij het uitvoeren van de lesactiviteiten gebruiken leerkrachten een combinatie van Engels en Nederlands als voertaal.

Een punt van zorg betreft differentiatie. Methodes bieden volgens leerkrachten hiervoor onvoldoende mogelijkheden. De helft van de leerkrachten maakt gebruik van aanvullende materialen (internet, Engelstalige literatuur, eigen materiaal) om meer recht te kunnen doen aan verschillen tussen leerlingen. Het aanbrenge van differentiatie is echter geen gangbare praktijk. Als gedifferentieerd wordt dan gaat het vooral om verrijkingsactiviteiten; er is weinig aandacht voor remediëring. De noodzaak van differentiatie wordt door leerkrachten onderstreept: niveaoverschillen tussen leerlingen blijken een knelpunt bij het geven van het vak (cf. Oostdam, 2010, Heesters et al., 2008). De vraag is of leerkrachten voldoende zicht hebben op de capaciteiten van leerlingen. Toetsing vindt vooral plaats aan de hand van de methode, waarmee het accent meer ligt op evaluatie van de beheersing van het aanbod dan op individuele taalvorderingen van leerlingen. Dit maakt het lastig om een voor leerlingen doorlopend aanbod te creëren. Dit wordt verder bemoeilijkt door de geringe overdracht: een ruime meerderheid van scholen draagt leerlinggegevens voor Engels niet specifiek over aan het voortgezet onderwijs. Een goede overdracht naar het voortgezet onderwijs wordt belangrijker naarmate de variatie aan tijdsbesteding Engels en daarmee te verwachten uitstroomniveaus van leerlingen toeneemt.

Deze algemene schets van de lespraktijk verdient wel enige nuancering. Waar leerkrachten in scholen met regulier Eibo vooral methode-gestuurd werken, deels aangevuld met aanvullende materialen, is er op scholen met vvto Engels meer aandacht voor het creëren van een rijke leeromgeving door gebruik van meerdere soorten materialen en didactische activiteiten. Engels wordt meer gebruikt als voertaal in de les, en wordt, vooral in de onderbouw, meer spelenderwijs aangeboden, bijvoorbeeld als onderdeel van kringactiviteiten. De opvattingen over didactiek, leerlijnen en leeropbrengsten van het vroeg vreemdetalenonderwijs worden momenteel door het Platform vvto Nederland vastgelegd in een kwaliteitsraamwerk (Europees Platform, 2011). Het streven is om te komen tot een standaard die scholen inspireert en inhoudelijk ondersteunt bij het invullen van een vroeg aanbod Engels.

Toerusting leerkrachten

Het vak Engels wordt door leerkrachten positief gewaardeerd: de meerderheid vindt het leuk en belangrijk om Engels te geven. Deze positieve attitude wordt weerspiegeld in de groeiende groep scholen die vroeg start met het aanbieden van Engels. Leerkrachten zijn echter minder positief over hun toerusting. Meer dan de helft van hen heeft geen scholing in Engels in hun vooropleiding gehad. De leerkrachten die wel scholing hebben gehad, zijn slechts gematigd positief over dit aanbod, vooral wat betreft hun vakdidactische toerusting. Daarnaast betwijfelen docenten Engels van de Pabo's de toerusting van uitstromende studenten wat betreft hun Engelse taalvaardigheid. Dit heeft te maken met het geringe aanbod van het Engels op de Pabo's. Dit onderzoek laat zien dat dat aanbod varieert van zeer weinig (eenmalig enkele bijeenkomsten) tot uitgebreid (meerdere modules verdeeld over verschillende leerjaren). Gemiddeld genomen is het aanbod van geringe omvang. Op enkele Pabo's wordt momenteel geen Engels aangeboden. Hoewel er een langzaam groeiend aanbod minors voor vvto is, biedt niet iedere Pabo het met het oog op de invoering van EIBO sinds 1984 verplichte Engels aan. Een duidelijk na te streven eindniveau zou volgens Pabo-docenten Engels kunnen bijdragen aan het verbeteren van het scholingsaanbod.

Ondanks zorgen van leerkrachten over hun (vakdidactische) toerusting is het gebruik van nascholingsactiviteiten beperkt. De meerderheid heeft de afgelopen 10 jaar geen nascholing gevolgd. Een uitzondering hierop vormen vvto-scholen.

Ten slotte: enkele overwegingen voor kwaliteitsbevordering

Wat kan op basis van dit onderzoek worden gezegd over de stand van zaken van Engels in het basisonderwijs? In het oog springt vooral de grote variatie in het onderwijsaanbod. Enerzijds is er een kleine, maar groeiende, groep scholen die veel aandacht besteden aan Engels met een vroege start en een versterkt aanbod. Anderzijds beperkt de meerderheid van de scholen zich tot een klein aanbod Engels in de bovenbouw. Deze variatie hangt samen met de grote mate van inhoudelijke autonomie van scholen en de globale kaders waarbinnen zij Engels in het basisonderwijs vorm kunnen geven. Ten eerste zijn de kerndoelen, vanuit het idee van vrijheid van onderwijs en inrichting, bewust globaal geformuleerd om een eigen invulling van scholen mogelijk te maken. De kerndoelen zijn echter zo globaal dat ze scholen weinig richting en houvast bieden bij de vormgeving van het onderwijsaanbod, zoals recentelijk ook geconstateerd in het Actieplan Beter presteren: opbrengstgericht en ambitieus. Ten tweede is er geen formeel advies over onderwijstijd en startmoment. Hoewel ook voor andere vakken in het basisonderwijs geen formeel startmoment en onderwijstijdsadvies geldt, is de grote variatie in de tijd die scholen besteden aan Engels een punt om nader te beschouwen, zeker gezien het gegeven het feit dat Engels een verplicht kernvak is in het voortgezet onderwijs. Ten derde geven de kerndoelen weinig concrete indicaties voor het na te streven beheersingsniveau Engels aan het eind van het basisonderwijs. Een meer concrete uitwerking hiervan is bevorderlijk voor een meer opbrengstgerichte aanpak van Engels in het basisonderwijs en zou de overgang naar het voortgezet onderwijs kunnen versoepelen.

De ontstane variatie in het onderwijsaanbod, en daarmee ook in uitstroomniveaus van leerlingen, zou kunnen leiden tot behoefte aan nadere reflectie. Welke leeropbrengsten kan, mag en moet je van leerlingen verwachten om hen een voldoende basis mee te geven voor het voortgezet onderwijs? Hoewel leeropbrengsten in dit onderzoek niet zijn gemeten, wordt wel duidelijk dat de overdracht van leerlinggegevens naar het voortgezet onderwijs zeer beperkt plaatsvindt. Een efficiënte doorloop naar het voortgezet onderwijs wordt hierdoor bemoeilijkt, met als gevolg dat de extra bagage die scholen met een vroege start met Engels hun leerlingen meegeven vaak niet wordt benut in het voortgezet onderwijs. Om het rendement van het onderwijs Engels in het basisonderwijs te verhogen zijn twee aanbevelingen op zijn plaats. Ten eerste is er behoefte aan een meer transparant en uitgewerkt inhoudelijk kader met nastrevenswaardige doelen en inhouden. Bij het uitwerken van een dergelijke leerlijn zijn de volgende aandachtspunten het overwegen waard:

- Het ERK biedt een bruikbaar raamwerk voor het expliciteren van leeropbrengsten. Het valt aan te bevelen dit raamwerk te gebruiken voor formuleren van een nastrevenswaardig eindniveau voor Engels in het basisonderwijs, in het perspectief van een doorgaande lijn naar het voortgezet onderwijs waar Engels één van de kernvakken is.
- Verder onderzoek naar de verschillende leeropbrengsten op scholen die vroeg starten of vervroegd starten is wenselijk. Het valt te overwegen in het volgende peilingsonderzoek Engels de variatie in onderwijsaanbod en startmoment in relatie tot de leeropbrengsten nader te onderzoeken. Onderzocht moet worden wat een haalbaar minimumniveau en wenselijke streefrichting is voor elk van de varianten, regulier Eibo, vervroegd Eibo en vvto. De ervaringen van het Platform vvto bij het ontwikkelen van de standaard voor vroeg vreemdetalenonderwijs zouden hierbij benut kunnen worden.

Verder is meer inzicht in kenmerken van een efficiënte en effectieve aanpak van (vroeg) vreemdetalenonderwijs wenselijk, en hoe dit interacteert met moedertaalontwikkeling. Het lopende Foreign Languages in Primary School Project (FLiPP-onderzoek (www.flipp-project.nl) en het Europese ELLIE-onderzoek (www.ellieresearch.eu) bieden wat dit betreft interessante inzichten.

Om de kwaliteit van Engels in het basisonderwijs te versterken is daarnaast meer aandacht voor de professionalisering van leerkrachten van belang. Wat dit betreft valt het aan te bevelen om:

- het aanbod voor Engels op de Pabo's verder te versterken middels invoering van de in ontwikkeling zijnde Kennisbasis Engels. Om het uitstroomniveau te versterken valt voorts te overwegen om een gemeenschappelijk eindniveau voor Pabo-studenten vast te leggen in termen van het ERK.
- het gebruik van nascholing verder te stimuleren, niet alleen wat betreft vakdidactische toerusting maar ook ter verbetering van de Engelse taalvaardigheid van leerkrachten. Daarnaast valt het aan te bevelen om mogelijkheden te verkennen om nascholing Engels ook op andere manieren aan te bieden, bijvoorbeeld ook als onderdeel van nascholingsactiviteiten gericht op taalbeleid of internationalisering op te nemen, zoals dat ook gebeurt in minors op de Pabo die momenteel veel belangstelling genieten.

Referenties

Bodde-Alderlieste, M. (2005). A case for primary English. *Levende Talen Tijdschrift*, 1, 5-7.

Edelenbos, P., van der Schoot, F., & Verstralen, H. (2000). *Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 2*. Uitkomsten van de tweede peiling in 1996. Arnhem: Citogroep.

ELLIE (2009). *Early language learning in Europe project. Progress report*. London: London Metropolitan University.

Engel, G., Trimbos, B., Drew, I. & Groot-Wilken, B. (2007). *English in primary education in The Netherlands, North-Rhine Westphalia (NRW) and Norway*. Brussels: Cidree.

Europees Platform (2011). *Overzicht scholen in het vvtto-netwerk, schooljaar 2010/2011*. Haarlem: Europees Platform.

Europees Platform (2011). *Standaard vroeg vreemdetalenonderwijs Engels*. Platform vvtto Nederland. Haarlem: Europees Platform.

Heesters, K., Feddema, M., van der Schoot, F., & Hemkers, B. (2008). *Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 3*. Uitkomsten van de derde peiling in 2006. Arnhem: Cito.

Onderwijsraad (2008). *Vreemde talen in het basisonderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.

Oostdam, R. Are we satisfied? Engels na ruim twintig jaar in het basisonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 11(4), 3-13.

Oostdam, R., & Van Toorenburg, H. (2002). 'Leuk is not enough': Het vraagstuk van de positionering van Engels in het basisonderwijs en de aansluiting met het voortgezet onderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 3(4), 3-18.

SLO (2003). *Vakdossier Engels basisschool*. Enschede: SLO.

Westhoff, G. (2008). Een "schijf van vijf" voor het vreemdetalenonderwijs (revisited). Deventer.

Websites

www.vedocep.nl

De website van de Vedocep, het netwerk van docenten Engels aan de Pabo.

www.erk.nl

Website van SLO met informatie over het Europees Referentie Kader.

www.project-flipp.com

Website met informatie over het Foreign Languages in Primary School Project

www.ellieresearch.eu

Website met informatie over het Early Language Learning in Europe (ELLIE)-onderzoek

Bijlage A Overzicht Pabo's

1. Avans Hogeschool, afd. pabo, Breda
2. Christelijke Hogeschool Ede, afd. pabo, Ede
3. Christelijke Hogeschool Windesheim, afd. pabo, Zwolle
4. Driestar Educatief, reformatorische Pabo, Gouda
5. Fontys Hogeschool, afd. pabo, Eindhoven incl. Venlo en Veghel
6. Fontys Hogeschool, afd. pabo Limburg, Sittard
7. Fontys Hogeschool, afd. pabo, 's-Hertogenbosch
8. Fontys Hogeschool, afd. pabo, Tilburg
9. Gereformeerde Hogeschool Zwolle, afd. pabo, Zwolle
10. Haagse Hogeschool, afd. pabo, Den Haag
11. Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN), afd. pabo, Arnhem
12. Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN), pabo Groenewoud, Nijmegen
13. Hanze Hogeschool Groningen, afd. pabo, Groningen
14. Hogeschool de Kempel, afd. pabo, Helmond
15. Hogeschool Edith Stein, Hengelo (Ov)
16. Hogeschool Inholland, afd. pabo Alkmaar en Haarlem
17. Hogeschool Inholland, afd. pabo, Den Haag
18. Hogeschool Inholland, afd. pabo Dordrecht en Rotterdam
19. Hogeschool Inholland, afd. pabo, Hoofddorp
20. Hogeschool IPABO, Amsterdam / Alkmaar
21. Hogeschool Leiden - Pabo Thomas More, Leiden
22. Hogeschool Rotterdam, academische pabo, Rotterdam

23. Hogeschool Utrecht - Instituut Theo Thijssen, Utrecht
24. Hogeschool van Amsterdam, afd. Pabo, Amsterdam
25. Hogeschool Zeeland, afd. pabo, Vlissingen
26. Hogeschool Zuyd, afd. Pabo, Heerlen
27. Iselinge Hogeschool, afd. pabo, Doetinchem
28. Katholieke Pabo, Zwolle
29. 29Marnix Academie, Protestants Christelijke Hogeschool, afd. pabo, Utrecht
30. NHL Hogeschool, afd. Pabo, Leeuwarden
31. Pabo Vrije Hogeschool Helicon, Utrecht
32. Saxion Hogescholen, afd. pabo, Deventer
33. Stenden Hogeschool, Openbare pabo, Emmen
34. Stenden Hogeschool, Christelijke pabo, Groningen

Bijlage B Deelnemerslijst expertbijeenkomst

*SLO expertmeeting Engels in het basisonderwijs
Utrecht, 28 april 2011*

1. Mw. Marianne Bodde, Marnix Academie, afdeling Pabo
2. Mw. Alessandra Corda, Expertisecentrum Moderne Vreemde Talen, ICLON
3. Dhr. Arjan van Eeten, Landelijk Platform Nascholing Primair Onderwijs
4. Dhr. Bertil Geurts, CITO, toetsdeskundige Engels / PPON
5. Dhr. Rick de Graaff, voorzitter Platform VVTO/Universiteit Utrecht/IVLOS
6. Dhr. Ton de Kraay, Pabo Hogeschool Rotterdam
7. Dhr. Stephan Meershoek, Europees Platform
8. Dhr. Ron Oostdam, Kohnstamm Instituut
9. Mw. Sieuwke Reitsma, RU Groningen, Flipp Onderzoek
10. Dhr. Rikus Renting, Stichting PCOU
11. Mw. Louise Taylor, bestuurslid Vedocep Levende Talen
12. Dhr. Toon van der Ven, voorzitter Vereniging Van Leraren in Levende Talen
13. Dhr. Mark Weekenborg, PO Raad
14. Dhr. Jo Willenborg, De Haagse Scholen
15. 15 Dhr. Gerard Westhoff, Leren & Onderwijzen
16. Mw. Annette Thijs, SLO, Afdeling Onderzoek en Advies
17. Dhr. Dirk Tuin, SLO, Afdeling VO-Tweede fase
18. Dhr. Bas Trimbos, SLO, Afdeling VO-Onderbouw
19. Mw. Evelien Krikhaar, Expertisecentrum Nederlands (*schriftelijke inbreng*)
20. Dhr. Karel Philipsen, directeur Early Bird (*schriftelijke inbreng*)

Bijlage C Uitkomsten survey basisscholen

1. Resultaten

In deze bijlage worden per vraag de resultaten gepresenteerd. Eerst worden de algemene resultaten gepresenteerd.³ Daarna wordt de data steeds uitgesplitst in de vier verschillende doelgroepen, te weten:

- a. Scholen die Engels aanbieden in groep 7 en 8 (in de tabellen genoemd '*regulier Eibo*')
- b. Scholen die Engels aanbieden in groep 5 en 6 (in de tabellen genoemd '*vervroegd Eibo*')
- c. Scholen die Engels aanbieden eerder dan groep 5 (in de tabellen genoemd '*vvto*')
- d. Officiële vvto-scholen die apart zijn benaderd vanuit een databestand van SLO (deze zijn alleen apart geanalyseerd en niet meegenomen in de algemene figuren; in de tabellen genoemd '*vvto-netwerk*').

Na de opsplitsing naar verschillende doelgroep zijn bij sommige vragen een extra analyse toegevoegd. Per vraag is de n (het totaal aantal respondenten op de vraag) toegevoegd.

Onderbouw, middenbouw, bovenbouw

De opsplitsing van de data in regulier Eibo, vervroegd Eibo en vvto heeft als gevolg dat de n per doelgroep lager ligt dan het totaal. Worden deze variante als doelgroep op zich genomen dan neemt door de lagere n de betrouwbaarheid van de data af.

Persoonskenmerken

In onderstaande tabellen worden de eerste zes vragen uit de vragenlijst overgeslagen aangezien die betrekking hebben op persoonskenmerken. De data uit deze vragen is alleen gebruikt voor het vaststellen van de representativiteit (zie 1.1 Opzet van het onderzoek). Onderstaande tabellenrapport start vanaf deel I van de vragenlijst 'Tijdsinvestering Engels in het basisonderwijs' en loopt daarna de verschillende onderdelen door.

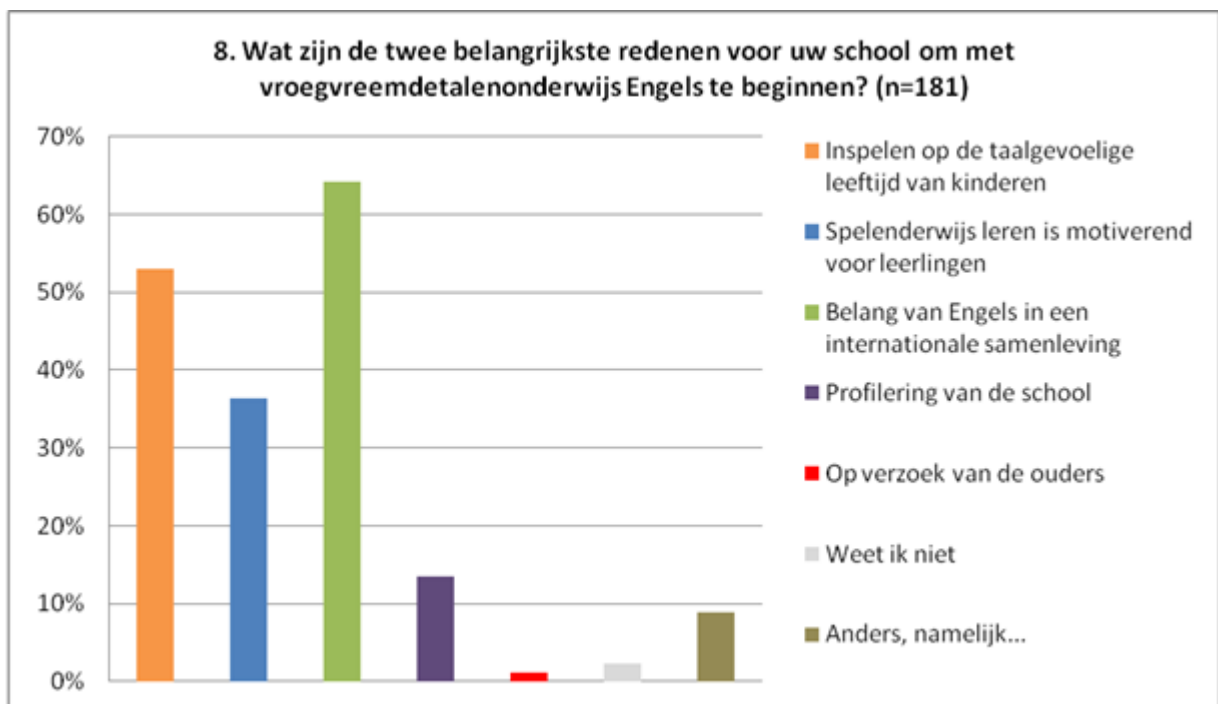
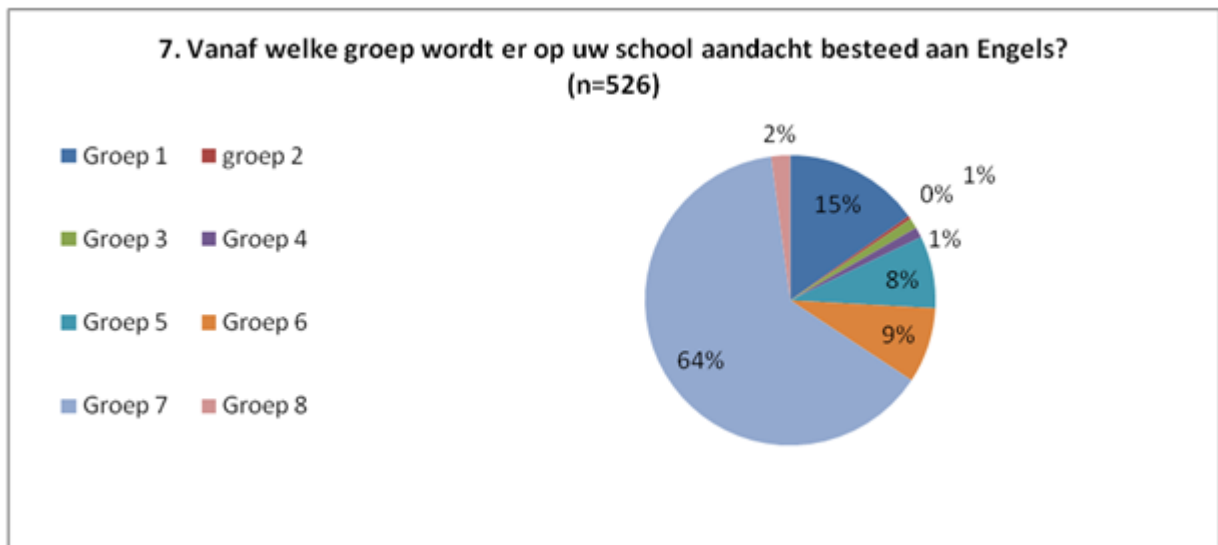
Schaalverdeling

Vragen waarbij gebruik is gemaakt van een schaal is de gemiddelde score per groep berekend afgezet tegen een schaal van 0 tot 100. Voor de verschillende schalen geldt:

- Helemaal mee oneens = 0 tot 100 = helemaal mee eens
- Zeer kleine bijdrage = 0 tot 100 = zeer grote bijdrage

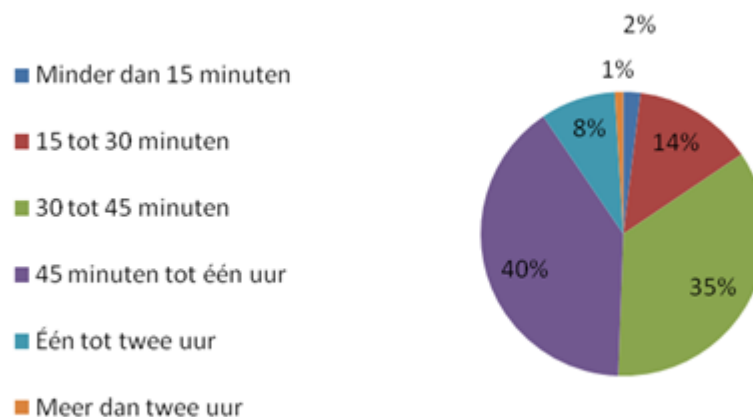
³ De algemene resultaten zijn gebaseerd op de data uit de aselecte steekproef. De resultaten van de verkenning van het vvto-netwerk zijn hier dus niet in meegenomen.

Deel I: Tijdsinvestering Engels in het basisonderwijs

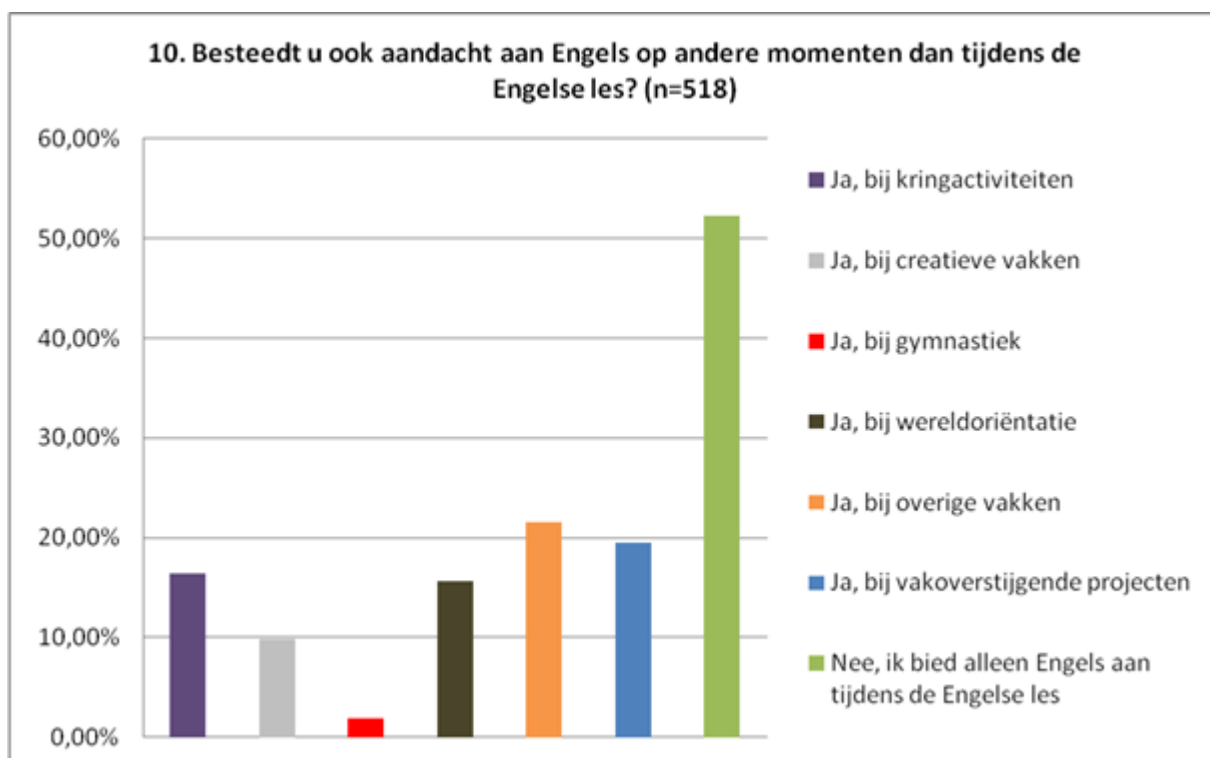

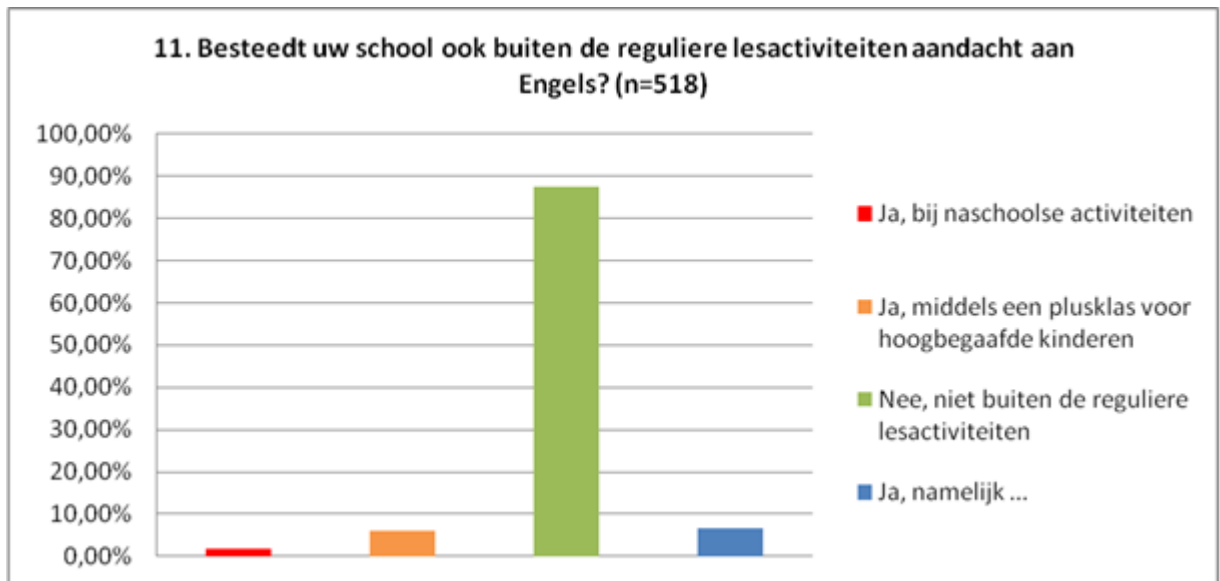
9. Hoeveel lestijd besteedt u zelf gemiddeld per week aan Engels? (n=518)

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Minder dan 15 minuten	7,50%	0,00%	1,20%	3,39%
15 tot 30 minuten	23,70%	15,50%	10,30%	23,72%
30 tot 45 minuten	24,70%	35,70%	37,50%	27,12%
45 minuten tot één uur	24,70%	41,70%	43,40%	16,95%
Één tot twee uur	15,10%	7,10%	7,30%	20,34%
Meer dan twee uur	4,30%	0,00%	0,30%	8,48%
n	93	84	341	59

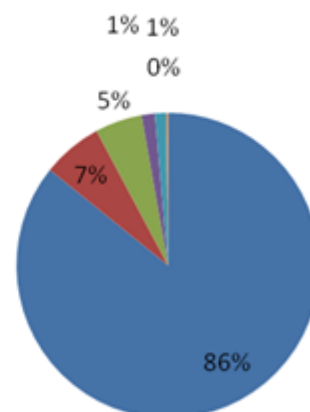
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Ja, bij kringactiviteiten	45,20%	13,10%	9,40%	65,52%
Ja, bij creatieve vakken	16,10%	6,00%	9,10%	22,41%
Ja, bij gymnastiek	5,40%	0,00%	1,50%	8,62%
Ja, bij wereldoriëntatie	15,10%	19,00%	15,00%	3,45%
Ja, bij overige vakken	38,70%	22,60%	16,70%	22,41%
Ja, bij vakoverstijgende projecten	24,70%	20,20%	17,90%	20,69%
Nee, ik bied alleen Engels aan tijdens de Engelse les	25,80%	51,20%	59,50%	25,86%
	n	93	84	341
				58

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Ja, bij naschoolse activiteiten	4,30%	4,80%	0,60%	1,69%
Ja, middels een plusklas voor hoogbegaafde kinderen	10,80%	9,50%	3,80%	3,39%
Nee, niet buiten de reguliere lesactiviteiten	77,40%	81,00%	92,10%	77,97%
Ja, namelijk ...	16,10%	4,80%	4,40%	18,64%
n	93	84	341	59

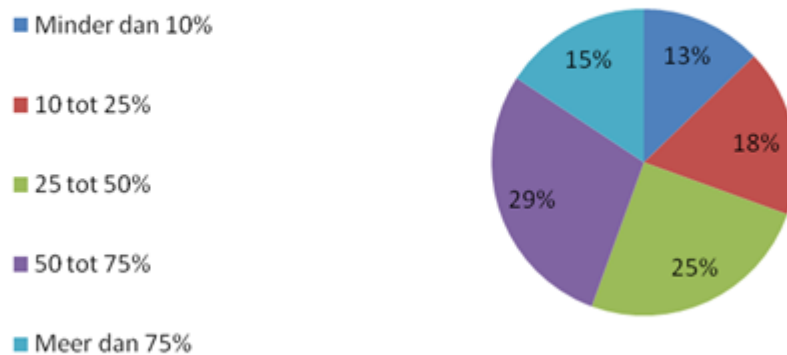
12. Wie verzorgt de lessen Engels op uw school? (n=515)

- Uitsluitend de groepsleerkracht
- Vooral groepsleerkracht, soms een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker
- Groepsleerkracht samen met een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker
- Vooral een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker, soms groepsleerkracht
- Uitsluitend een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker
- Geen leraar, maar een ouder of een LIO

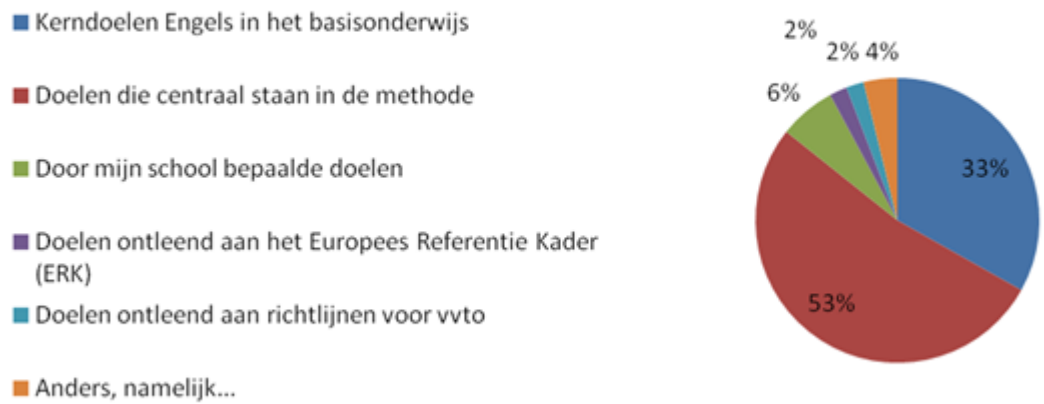
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-bestand
Uitsluitend de groepsleerkracht	58,10%	81,00%	94,70%	32,20%
Vooral groepsleerkracht, soms een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker	16,10%	6,00%	3,80%	8,42%
Groepsleerkracht samen met een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker	17,20%	10,70%	0,30%	32,30%
Vooraf een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker, soms groepsleerkracht	5,40%	0,00%	0,60%	20,32%
Uitsluitend een in Engels gespecialiseerde leraar of (near) native speaker	2,20%	2,40%	0,60%	6,76%
Geen leraar, maar een ouder of een LIO	1,10%	0,00%	0,00%	0,00%
n	93	84	338	59

13. In hoeverre gebruikt u Engels als voertaal bij de lessen Engels? (n=515)

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Minder dan 10%	16,10%	10,70%	12,40%	10,17%
10 tot 25%	8,60%	17,90%	20,10%	10,17%
25 tot 50%	14,00%	21,40%	29,00%	11,86%
50 tot 75%	24,70%	35,70%	28,10%	57,63%
Meer dan 75%	36,60%	14,30%	10,40%	10,17%
n	93	84	338	59

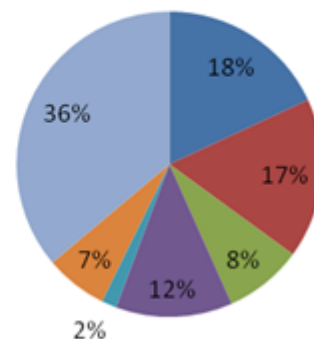
14. Door welke doelen laat u zich het meest leiden bij het invullen van Engelse lessen? (n=515)

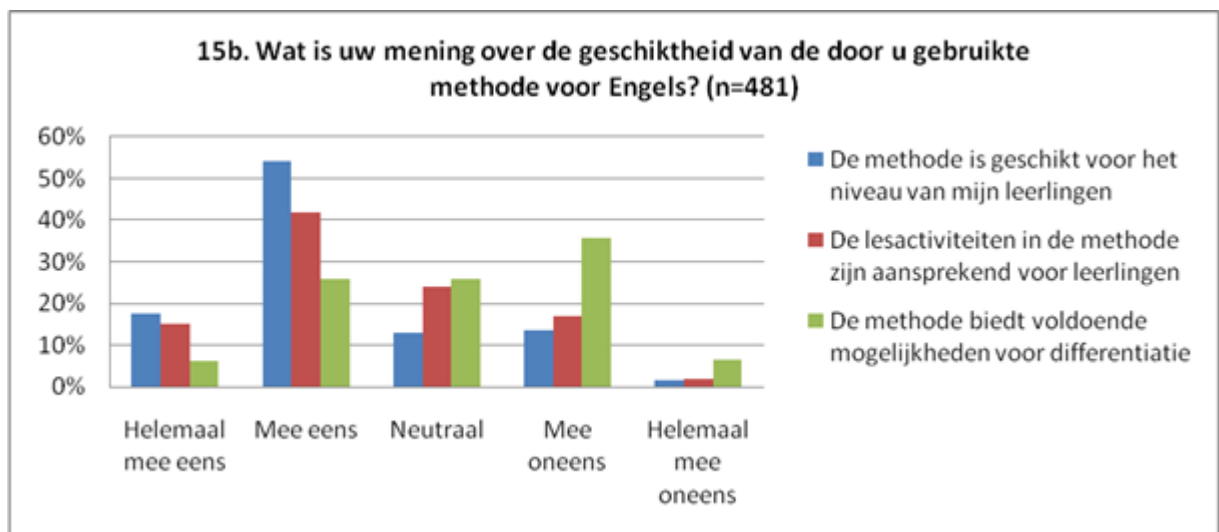
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Kerndoelen Engels in het basisonderwijs	38,70%	42,90%	46,70%	27,12%
Doelen die centraal staan in de methode	43,00%	83,30%	75,40%	52,54%
Door mijn school bepaalde doelen	26,90%	10,70%	3,30%	30,51%
Doelen ontleend aan het Europees Referentie Kader	10,80%	1,20%	0,90%	5,09%
Doelen ontleend aan richtlijnen voor vvto	14,00%	0,00%	0,30%	22,03%
Anders, namelijk...	9,70%	8,30%	3,30%	16,95%
n	93	84	338	59

15a. Welke methode gebruikt u voornamelijk voor het geven van Engelse les?

- Hello World (new edition)
- Real English (derde editie)
- The team
- Take it easy
- Backpack
- Er wordt geen methode gebruikt
- Overige methodes, namelijk...

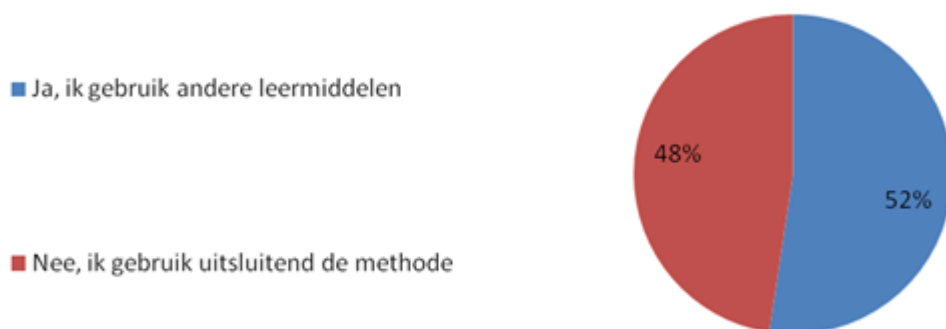
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Hello World (new edition)	5,40%	13,10%	22,80%	3,39%
Real English (derde editie)	4,30%	8,30%	22,50%	3,39%
The team	0,00%	4,80%	11,50%	0,00%
Take it easy	10,80%	36,90%	6,80%	1,70%
Backpack	8,60%	0,00%	0,00%	10,17%
Er wordt geen methode gebruikt	26,90%	3,60%	1,80%	11,86%
Overige methodes, namelijk...	44,10%	33,30%	34,60%	69,49%
n	93	84	338	59

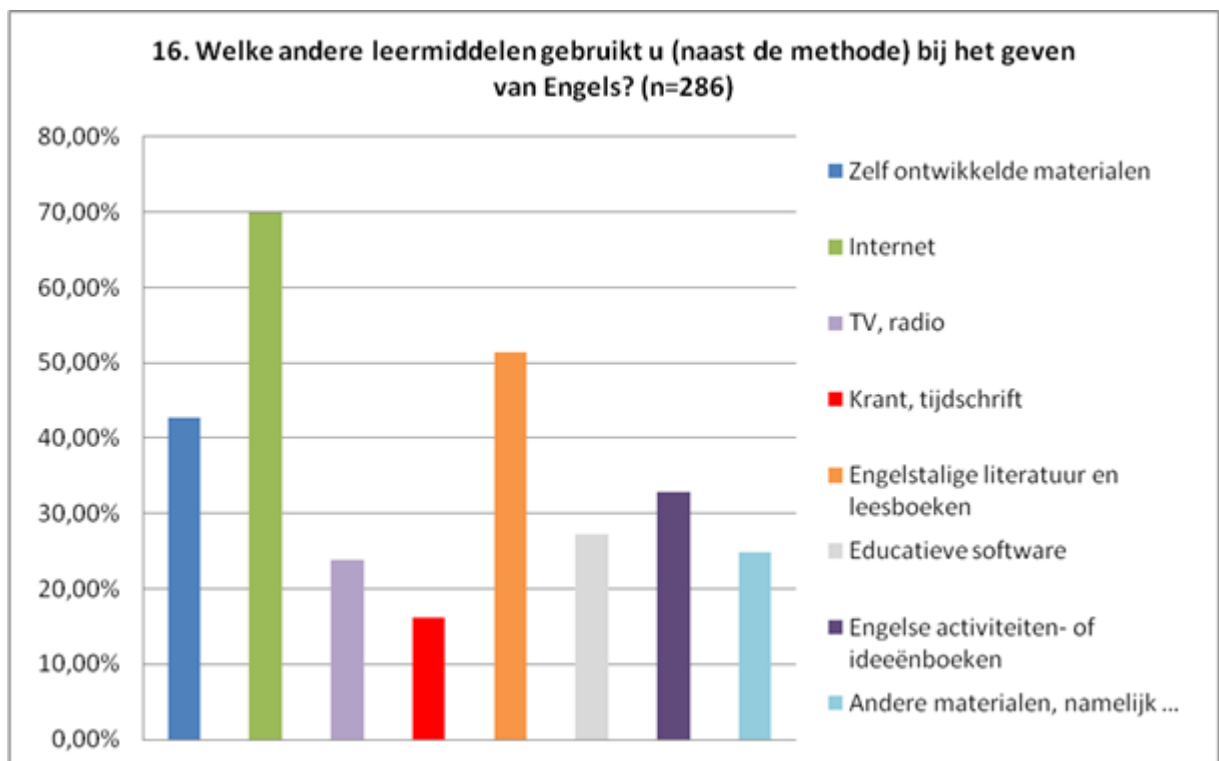
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
De methode is geschikt voor het niveau van mijn leerlingen	76	78	73	85
De lesactiviteiten in de methode zijn aansprekend voor leerlingen	75	78	67	84
De methode biedt voldoende mogelijkheden voor differentiatie	65	65	55	73
n	68	81	332	52

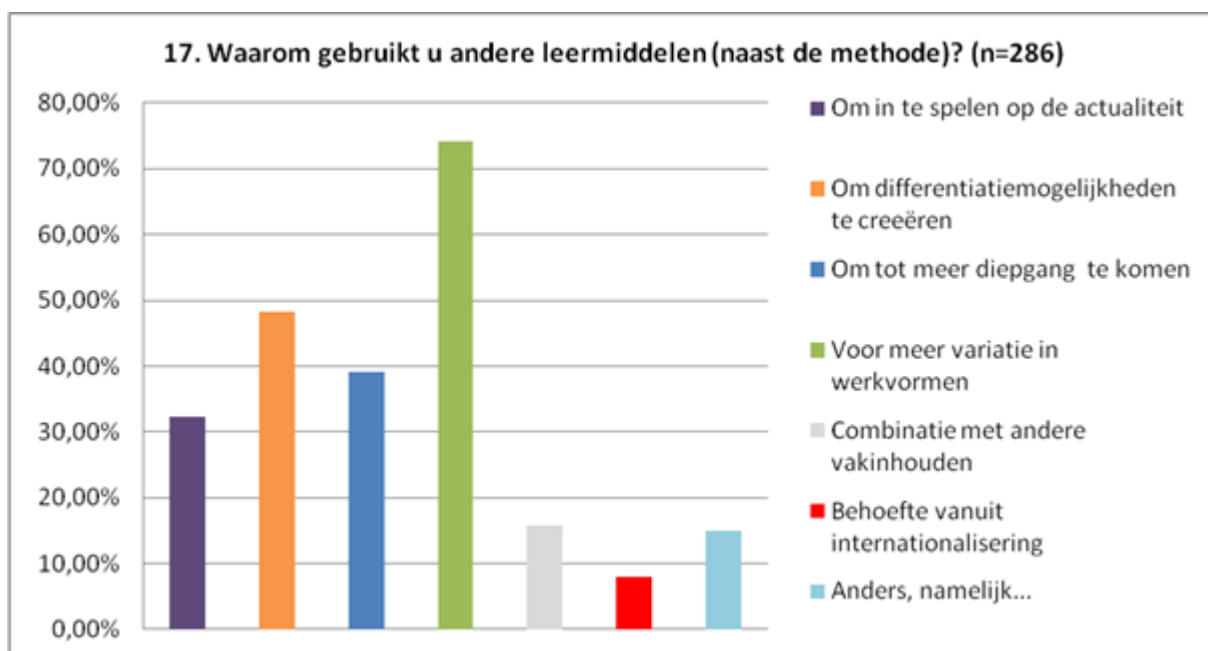
15c. Gebruikt u naast de methode nog andere leermiddelen? (n=481)

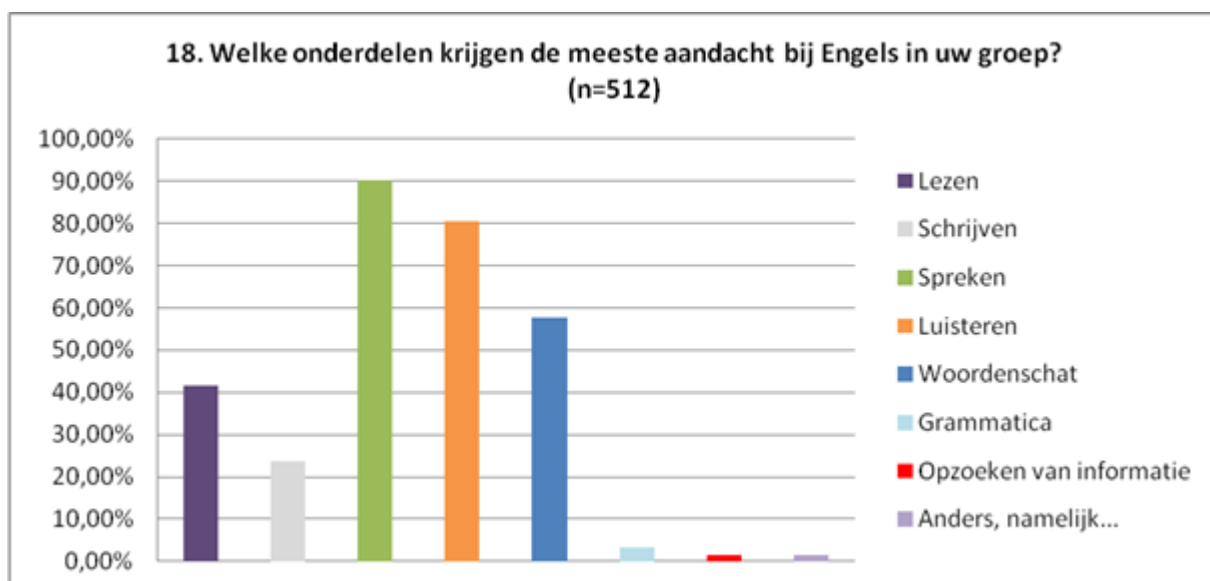
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Ja, ik gebruik andere leermiddelen	79,40%	46,90%	48,20%	94,23%
Nee, ik gebruik uitsluitend de methode	20,60%	53,10%	51,80%	5,77%
n	68	81	332	52

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk	
Zelf ontwikkelde materialen	64,60%	29,30%	35,50%	67,80%	
Internet	72,20%	56,10%	72,30%	74,58%	
TV, radio	21,50%	19,50%	25,90%	15,25%	
Krant, tijdschrift	13,90%	19,50%	16,30%	11,86%	
Engelstalige literatuur en leesboeken	68,40%	53,70%	42,80%	74,58%	
Educatieve software	40,50%	14,60%	24,10%	37,29%	
Engelse activiteiten- of ideeënboeken	49,40%	29,30%	25,90%	64,41%	
Andere materialen, namelijk ...	24,10%	29,30%	24,10%	35,59%	
	n	79	41	166	59

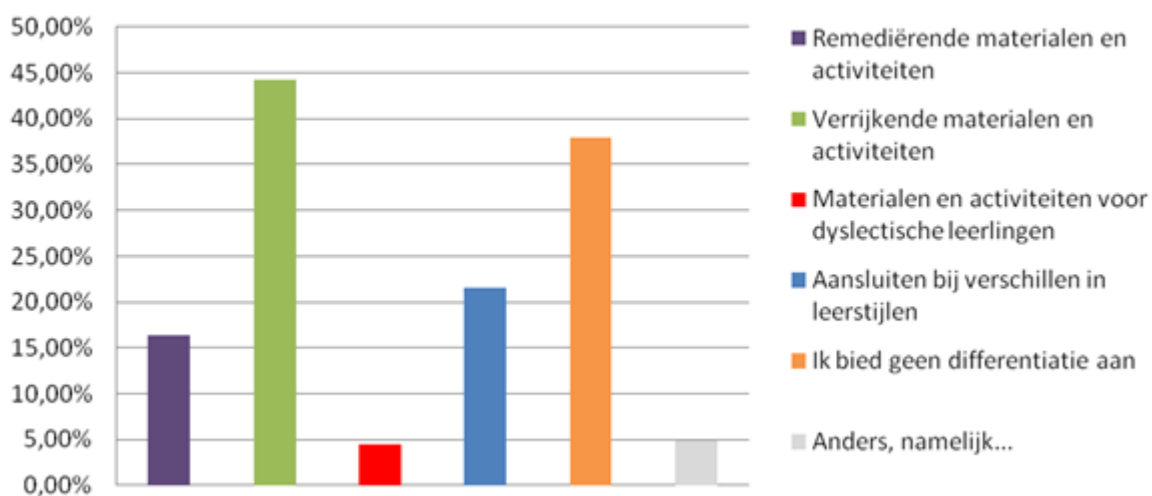

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Om in te spelen op de actualiteit	31,60%	19,50%	35,50%	27,17%
Om differentiatiemogelijkheden te creëren	48,10%	61,00%	45,20%	54,24%
Om tot meer diepgang te komen	29,10%	36,60%	44,60%	32,20%
Voor meer variatie in werkvormen	75,90%	78,00%	72,30%	84,75%
Combinatie met andere vakinhouden	26,60%	14,60%	10,80%	22,03%
Behoefte vanuit internationalisering	16,50%	9,80%	3,60%	11,86%
Anders, namelijk...	20,30%	7,30%	14,50%	16,95%
n	79	41	167	59

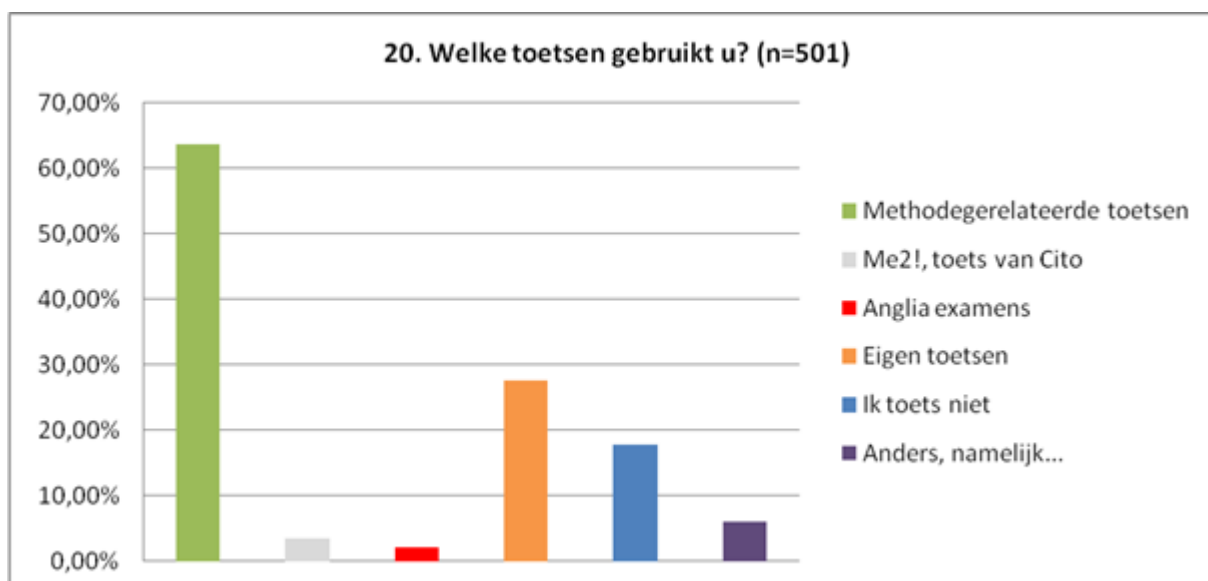

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Lezen	21,50%	44,60%	46,40%	8,48%
Schrijven	11,80%	22,90%	27,40%	3,39%
Spreken	94,60%	84,30%	90,50%	100,00%
Luisteren	87,10%	78,30%	79,20%	93,22%
Woordenschat	78,50%	62,70%	50,60%	91,53%
Grammatica	1,10%	2,40%	4,20%	0,00%
Opzoeken van informatie	0,00%	3,60%	1,20%	0,00%
Anders, namelijk...	5,40%	1,20%	0,60%	3,39%
n	93	83	336	59

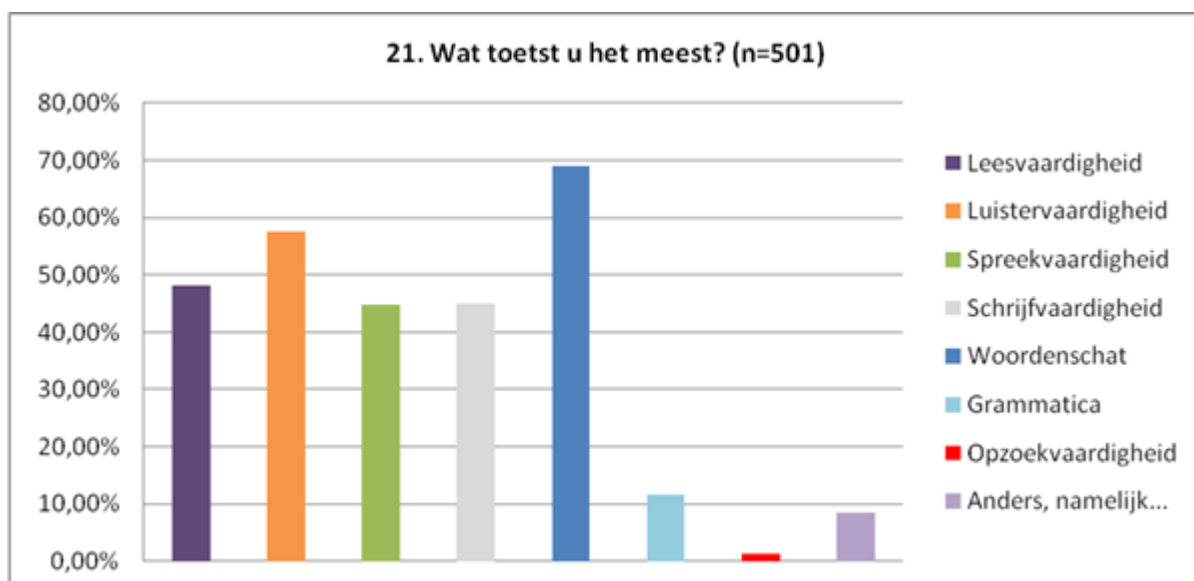
19. Welke vormen van differentiatie biedt u aan in de lessen Engels? (n=512)

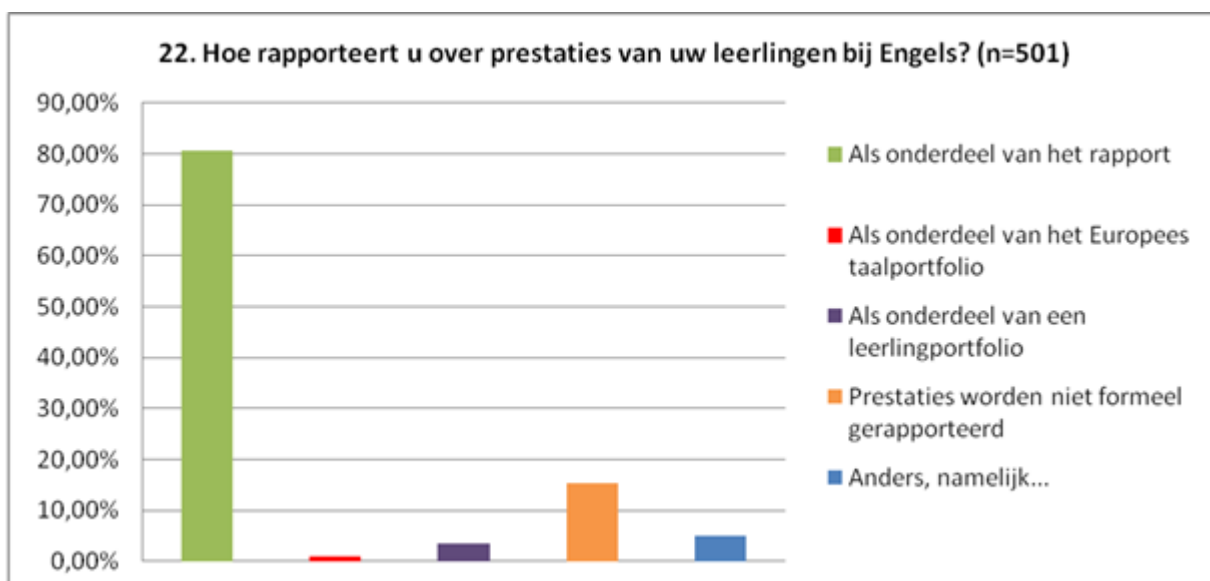
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Remediërende materialen en activiteiten	15,10%	27,70%	14,00%	8,48%
Verrijkende materialen en activiteiten	60,20%	48,20%	39,00%	59,32%
Materialen en activiteiten voor dyslectische leerlingen	7,50%	7,20%	3,00%	1,70%
Aansluiten bij verschillen in leerstijlen	30,10%	24,10%	18,50%	38,98%
Ik bied geen differentiatie aan	24,70%	25,30%	44,60%	18,64%
Anders, namelijk...	7,50%	4,80%	4,20%	8,48%
n	93	83	336	59

Antwoorsopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Methodegerelateerde toetsen	34,80%	63,90%	71,40%	27,12%
Me2!, toets van Cito	3,40%	3,60%	3,60%	1,70%
Anglia examens	11,20%	1,20%	0,00%	13,56%
Eigen toetsen	20,20%	24,10%	30,70%	16,95%
Ik toets niet	43,80%	14,50%	11,60%	45,76%
Anders, namelijk...	11,20%	63,90%	4,90%	18,64%
n	89	83	329	59

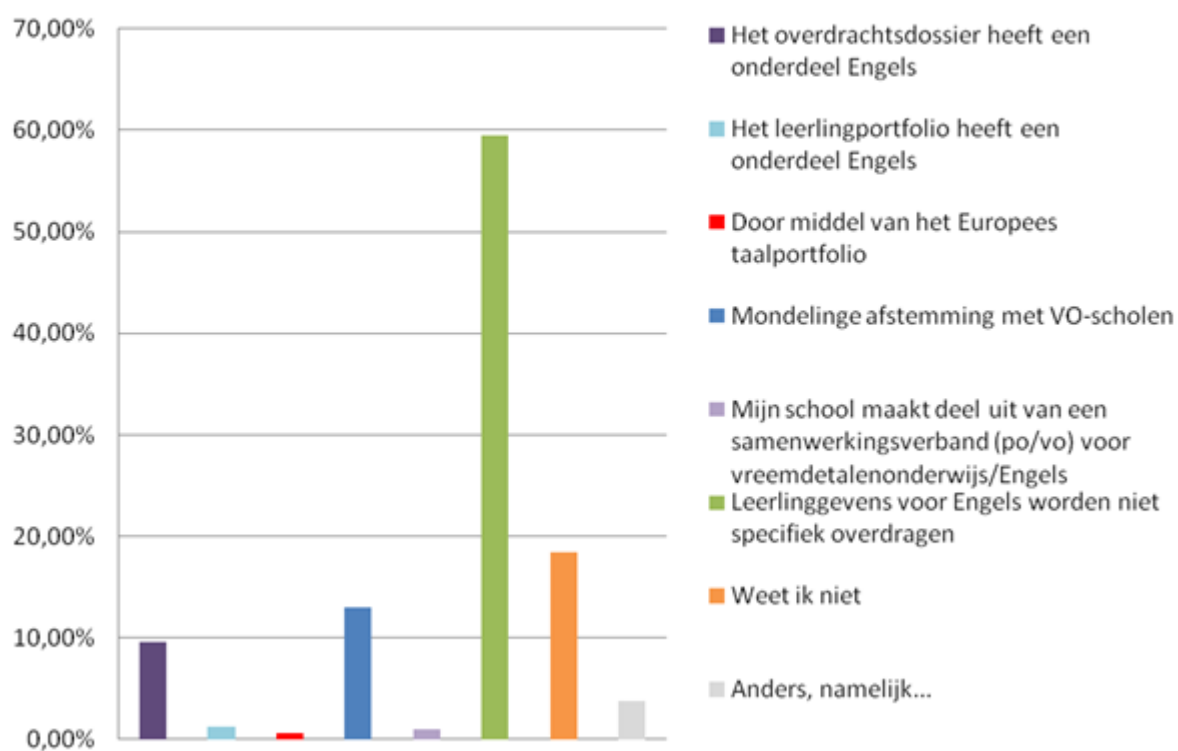
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Leesvaardigheid	24,72%	60,24%	49,24%	13,56%
Luistervaardigheid	65,17%	51,81%	58,66%	16,95%
Spreekvaardigheid	58,43%	43,37%	42,25%	69,49%
Schrijfvaardigheid	20,23%	45,78%	49,54%	66,10%
Woordenschat	61,80%	73,49%	67,48%	6,78%
Grammatica	6,74%	12,05%	13,07%	71,19%
Opzoekvaardigheid	0,00%	2,41%	2,13%	10,17%
Anders, namelijk...	25,84%	3,61%	4,26%	1,70%
n	89	83	329	59

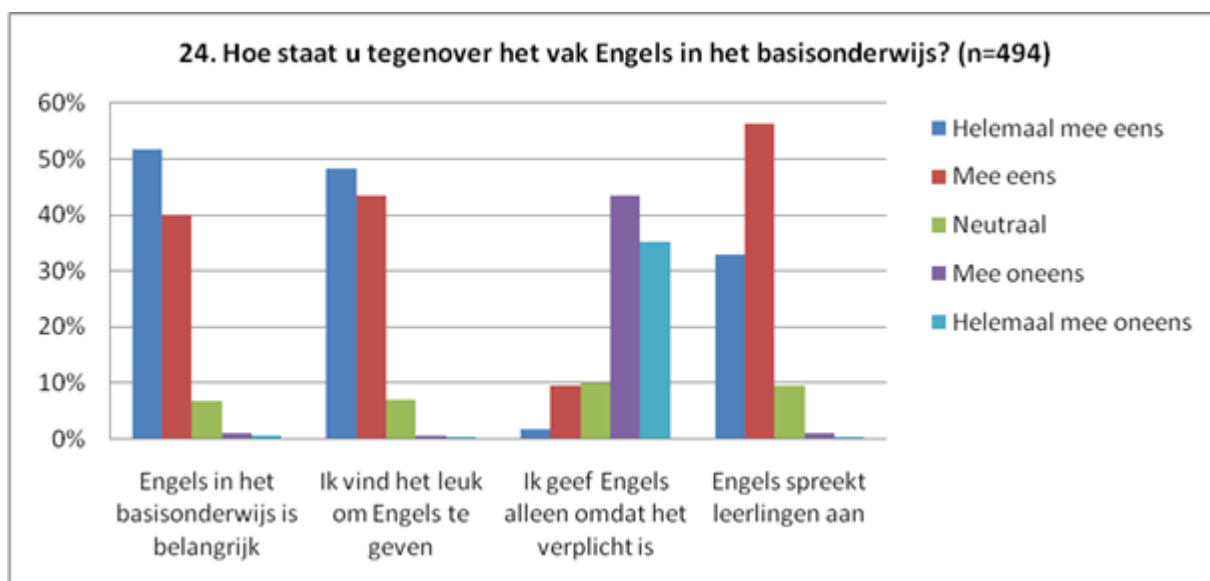
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Als onderdeel van het rapport	56,20%	77,10%	88,10%	68,97%
Als onderdeel van het Europees taalportfolio	1,10%	4,80%	0,00%	0,00%
Als onderdeel van een leerlingportfolio	7,90%	7,20%	1,20%	6,90%
Prestaties worden niet formeel gerapporteerd	28,10%	18,10%	11,20%	18,97%
Anders, namelijk...	18,00%	2,40%	2,10%	18,97%
n	89	83	329	58

23. Hoe worden leerlinggegevens voor Engels op uw school overgedragen aan het voortgezet onderwijs? (n=499)

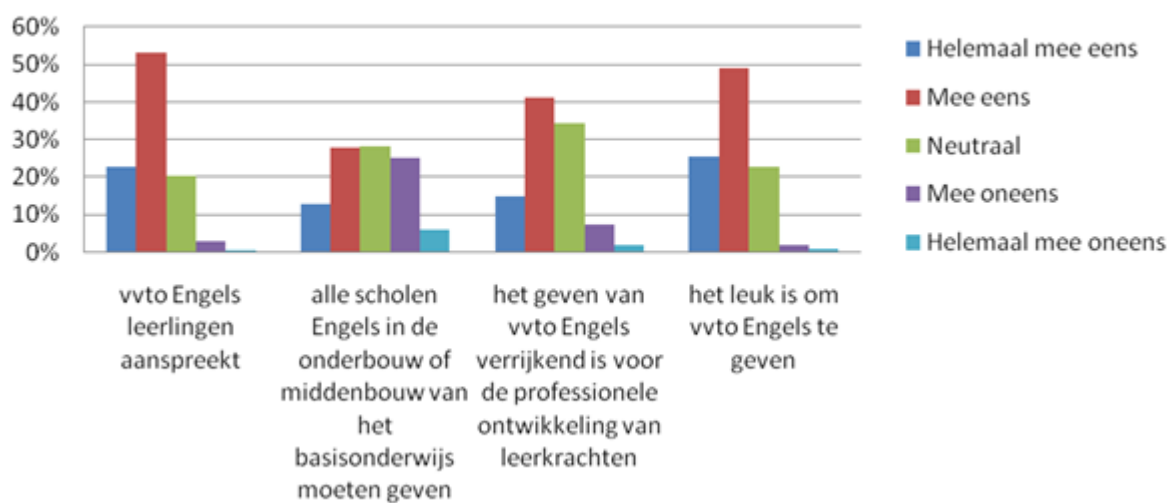

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Het overdrachtdossier heeft een onderdeel Engels	14,60%	7,20%	8,90%	13,79%
Het leerlingportfolio heeft een onderdeel Engels	3,40%	3,60%	0,00%	1,72%
Door middel van het Europees taalportfolio	1,10%	2,40%	0,00%	0,00%
Mondelinge afstemming met VO-scholen	22,50%	14,50%	10,10%	17,24%
Mijn school maakt deel uit van een samenwerkings-verband (po/vo) voor vreemdetalenonderwijs/Engels	2,20%	2,40%	0,30%	
Leerlinggegevens Engels worden niet specifiek overdragen	25,80%	54,20%	70,00%	1,72%
Weet ik niet	40,40%	24,10%	11,00%	27,59%
Anders, namelijk...	4,50%	2,40%	4,00%	39,66%
	n	89	83	327
				58

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Engels in het basisonderwijs is belangrijk	93	91	86	93
Ik vind het leuk om Engels te geven	90	89	87	93
Ik geef Engels alleen omdat het verplicht is	36	37	42	34
Engels spreekt leerlingen aan	86	85	84	91
	ⁿ 89	82	323	58

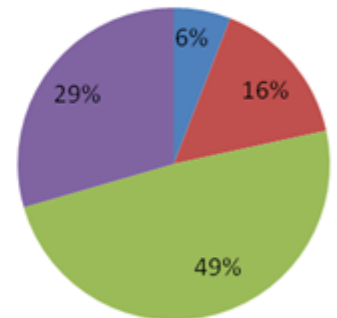
25. In hoeverre bent u het eens met onderstaande stellingen over vroegvreemdetalenonderwijs Engels in het basisonderwijs? (n=494)

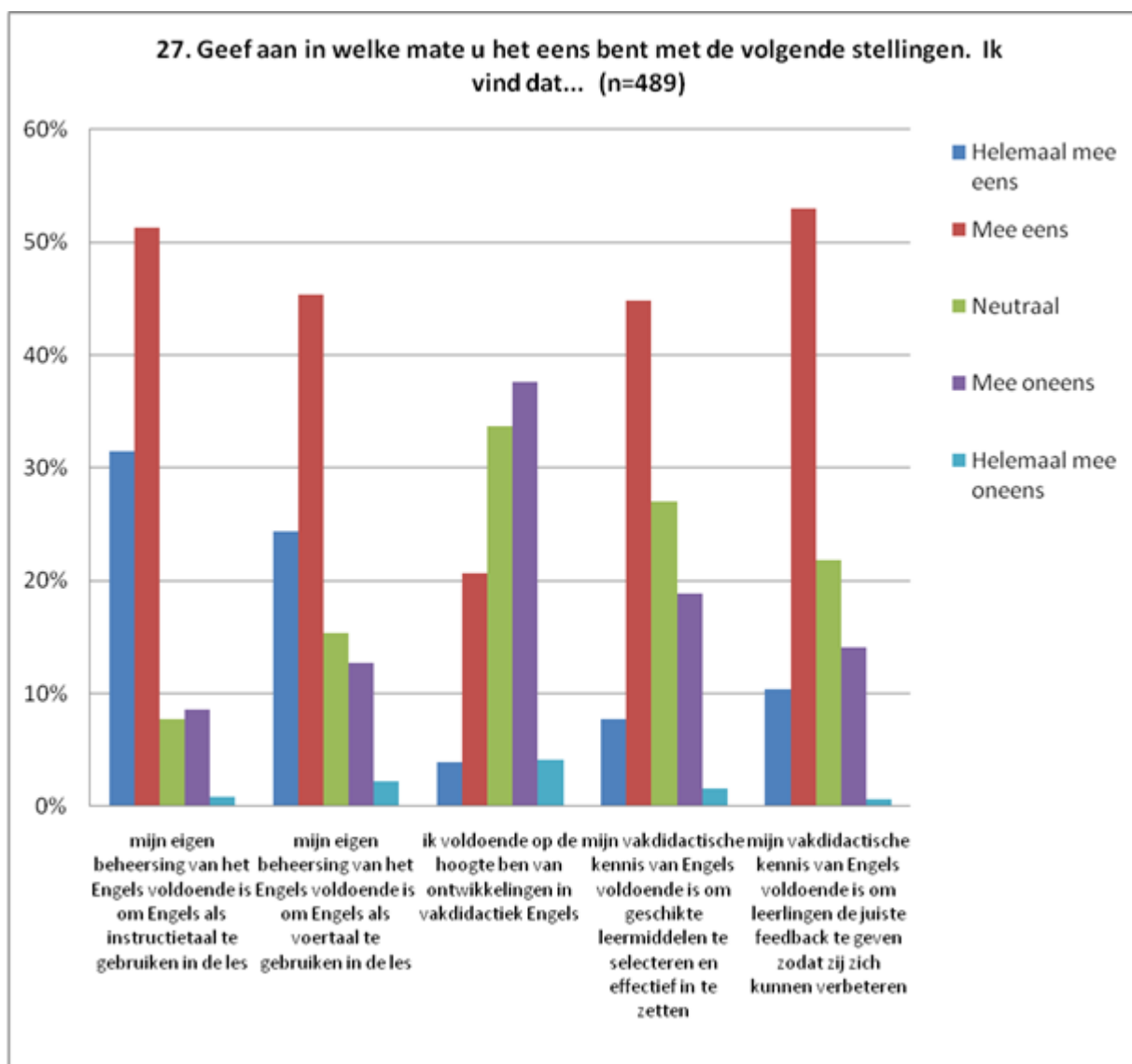
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
vvto Engels leerlingen aanspreekt	86	80	77	91
alle scholen Engels in de onderbouw of middenbouw van het basisonderwijs moeten geven	80	66	58	80
het geven van vvto Engels verrijkend is voor de professionele ontwikkeling van leerkrachten	81	73	69	82
het leuk is om vvto Engels te geven	87	81	77	93
n	89	82	323	58

26. Hoe beoordeelt u uw eigen beheersing van het Engels? (n=492)

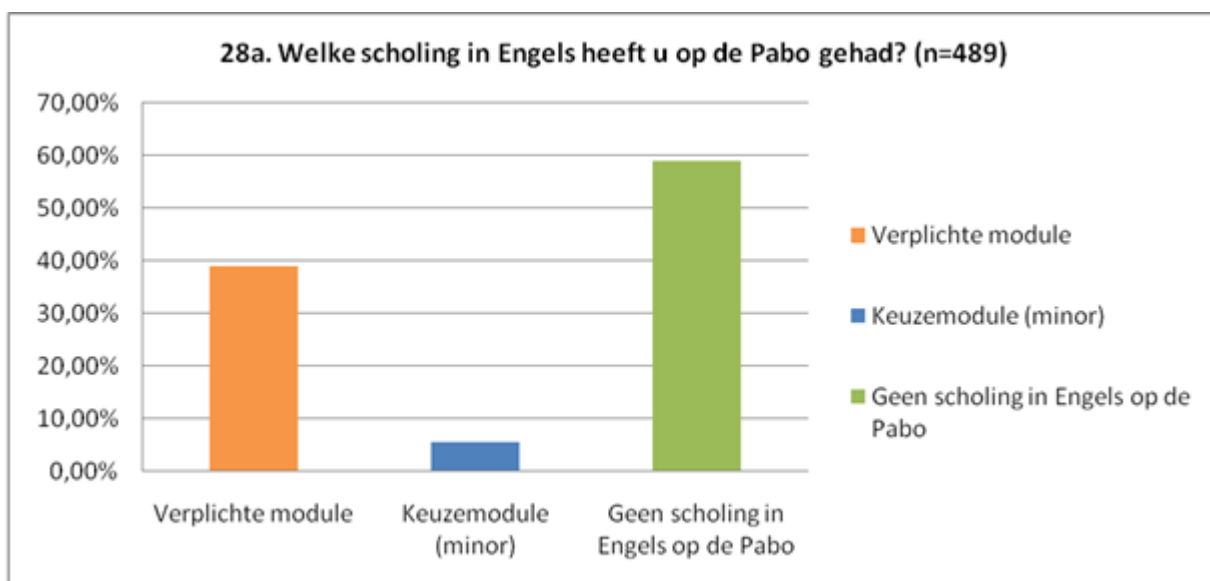
- Ik kan vertrouwde dagelijkse uitdrukkingen en basiszinnen gericht op de bevrediging van concrete behoeften begrijpen en gebruiken
- Ik kan communiceren in simpele en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling over vertrouwde en alledaagse kwesties vereisen
- Ik kan de belangrijkste punten begrijpen uit duidelijke standaardteksten over vertrouwde zaken die regelmatig voorkomen op het werk, op school en in de vrije tijd; ik kan mij redden in de meeste situaties die kunnen optreden tijdens het reizen
- Ik kan de hoofdgedachte van een ingewikkelde tekst begrijpen, zowel over concrete als over abstracte onderwerpen, en met inbegrip van technische besprekingen in het eigen vakgebied

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Ik kan vertrouwde dagelijkse uitdrukkingen en basiszinnen gericht op de bevrediging van concrete behoeften begrijpen en gebruiken	6,70%	8,50%	5,00%	1,72%
Ik kan communiceren in simpele en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling over vertrouwde en alledaagse kwesties vereisen	18,00%	14,60%	15,30%	13,79%
Ik kan de belangrijkste punten begrijpen uit duidelijke standaardteksten over vertrouwde zaken die regelmatig voorkomen op het werk, op school en in de vrije tijd; ik kan mij redden in de meeste situaties die kunnen optreden tijdens het reizen in Engelstalige gebieden	46,10%	51,20%	49,20%	55,18%
Ik kan de hoofdgedachte van een ingewikkelde tekst begrijpen, zowel over concrete als over abstracte onderwerpen, en met inbegrip van technische besprekingen in het eigen vakgebied; ik kan zo vloeiend en spontaan reageren dat een normale uitwisseling met moedertaalsprekers mogelijk is	29,20%	25,60%	30,50%	29,31%
n	89	82	321	58

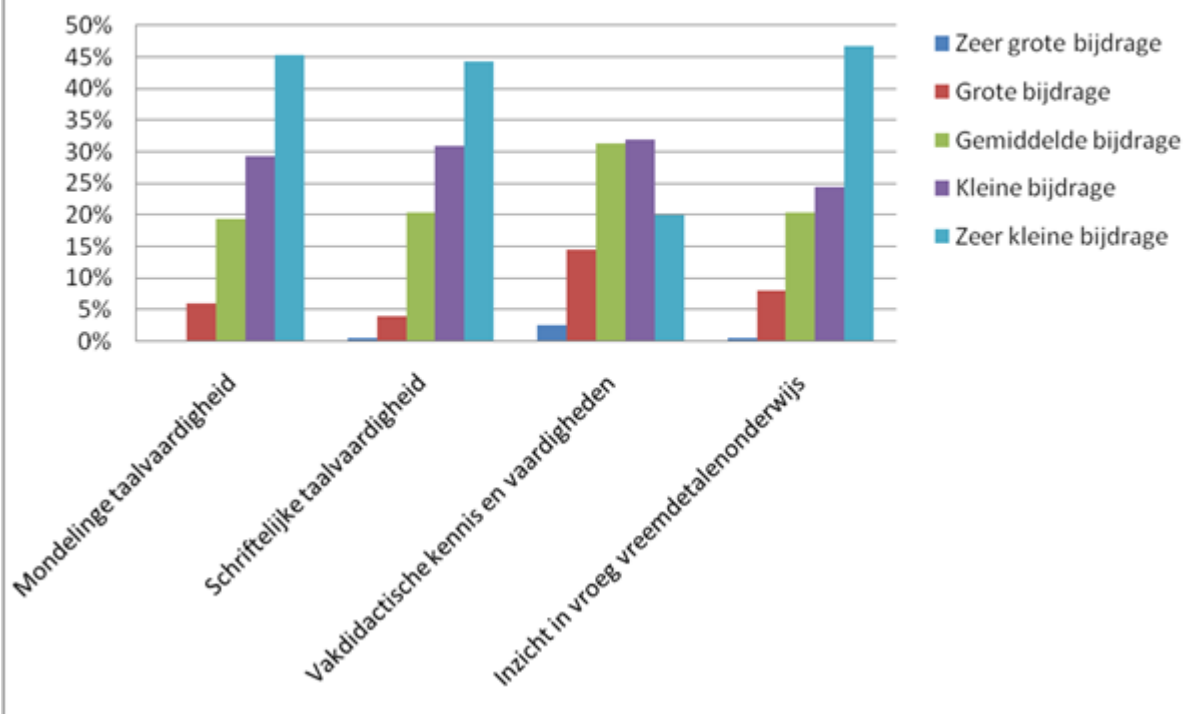
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
mijn eigen beheersing van het Engels voldoende is om Engels als instructietaal te gebruiken in de les	79	81	81	84
mijn eigen beheersing van het Engels voldoende is om Engels als voertaal te gebruiken in de les	74	76	76	80
ik voldoende op de hoogte ben van ontwikkelingen in vakdidactiek Engels	63	55	55	70
mijn vakdidactische kennis van Engels voldoende is om geschikte leermiddelen te selecteren en effectief in te zetten	71	69	66	78
mijn vakdidactische kennis van Engels voldoende is om leerlingen de juiste feedback te geven zodat zij zich kunnen verbeteren	71	74	71	80
n	89	80	320	58

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Verplichte module	41,60%	37,50%	38,80%	18,96%
Keuzemodule (minor)	5,60%	7,50%	5,30%	3,45%
Geen scholing in Engels op de Pabo	58,40%	61,30%	58,40%	77,59%
n	89	80	320	58

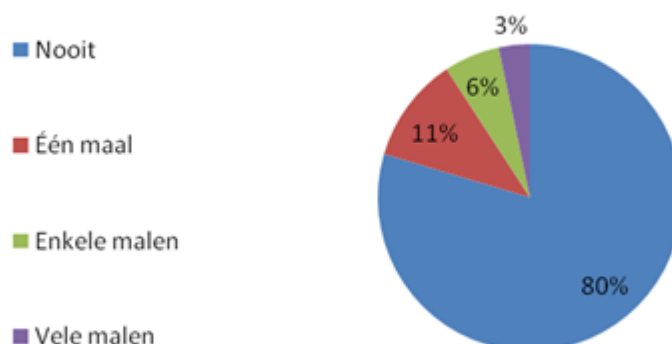
Antwoordopties	Jonger dan 45	Ouder dan 45
Verplichte module	57,68%	13,12%
Keuzemodule (minor)	6,74%	3,55%
Geen scholing in Engels op de Pabo	31,84%	71,99%
n	267	282

28b. In hoeverre heeft de Pabo een bijdrage geleverd aan het ontwikkelen van uw kennis en vaardigheden met betrekking tot Engels op het gebied van:
(n=201)

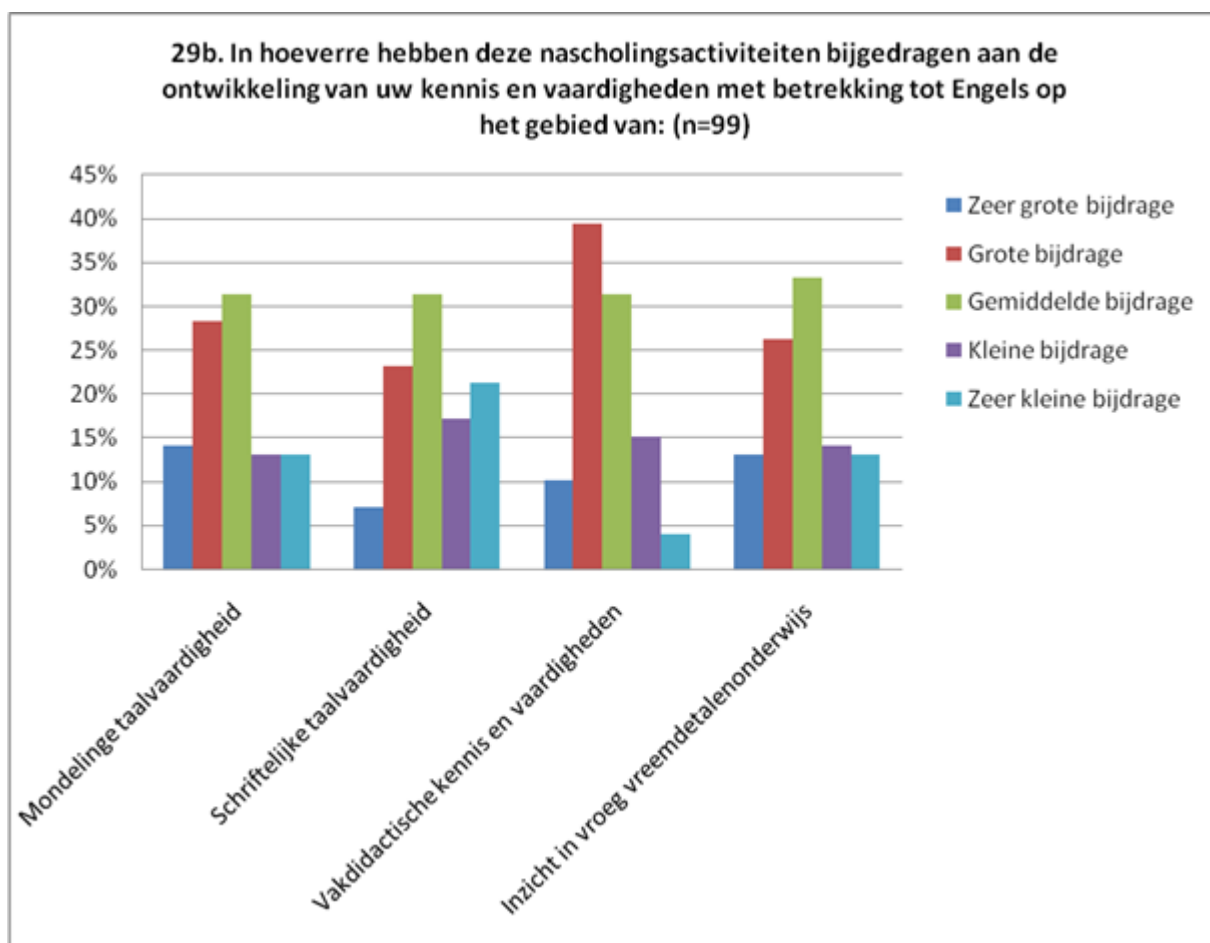
Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Mondelinge taalvaardigheid	35	37	38	37
Schriftelijke taalvaardigheid	35	35	38	37
Vakdidactische kennis en vaardigheden	48	49	50	38
Inzicht in vroeg vreemdetalenonderwijs	39	41	37	29
n	37	31	133	58

29a. In hoeverre heeft u in de afgelopen 10 jaar gebruik gemaakt van nascholingsactiviteiten voor Engels? (n=489)

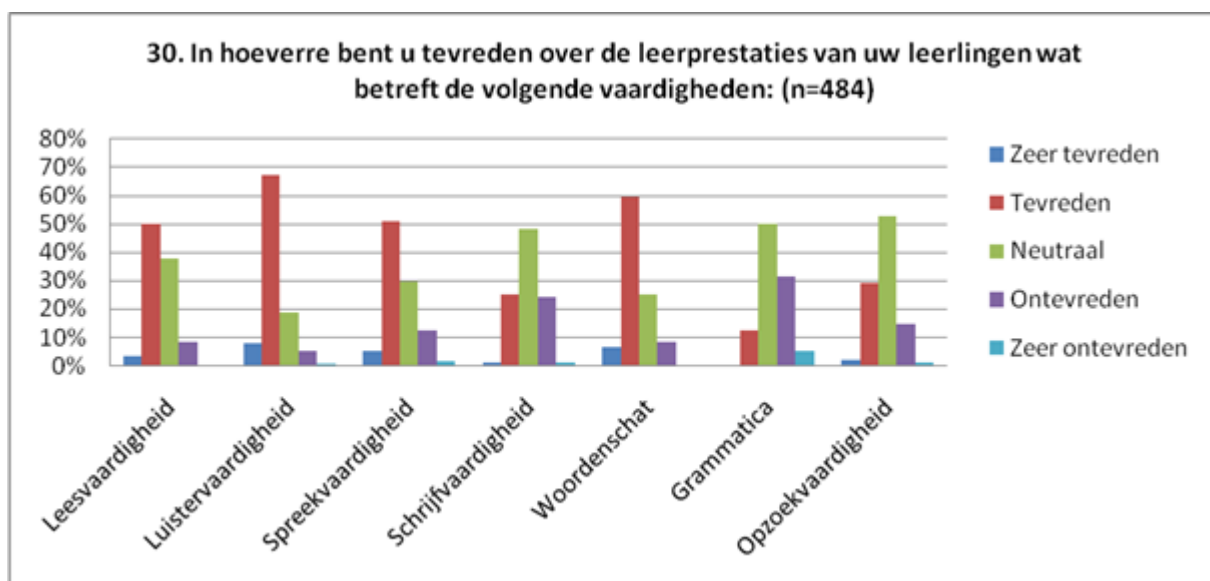

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Nooit	48,30%	81,30%	87,80%	25,86%
Eén maal	18,00%	16,30%	8,10%	20,69%
Enkele malen	21,30%	1,30%	2,80%	29,31%
Vele malen	12,40%	1,30%	1,30%	24,14%
n	89	80	320	58

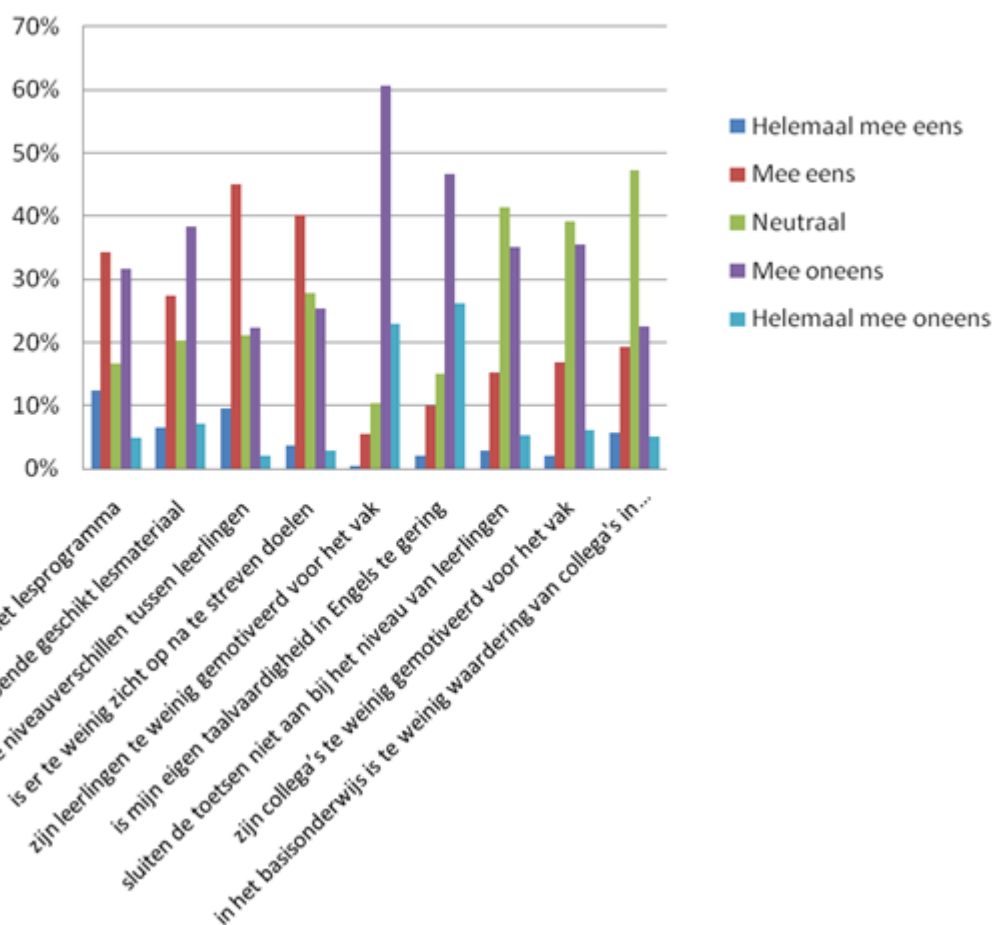

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Mondelinge taalvaardigheid	70	66	55	64
Schriftelijke taalvaardigheid	57	57	54	56
Vakdidactische kennis en vaardigheden	75	61	61	71
Inzicht in vroeg vreemdetalenonderwijs	73	59	51	72
n	46	14	39	42

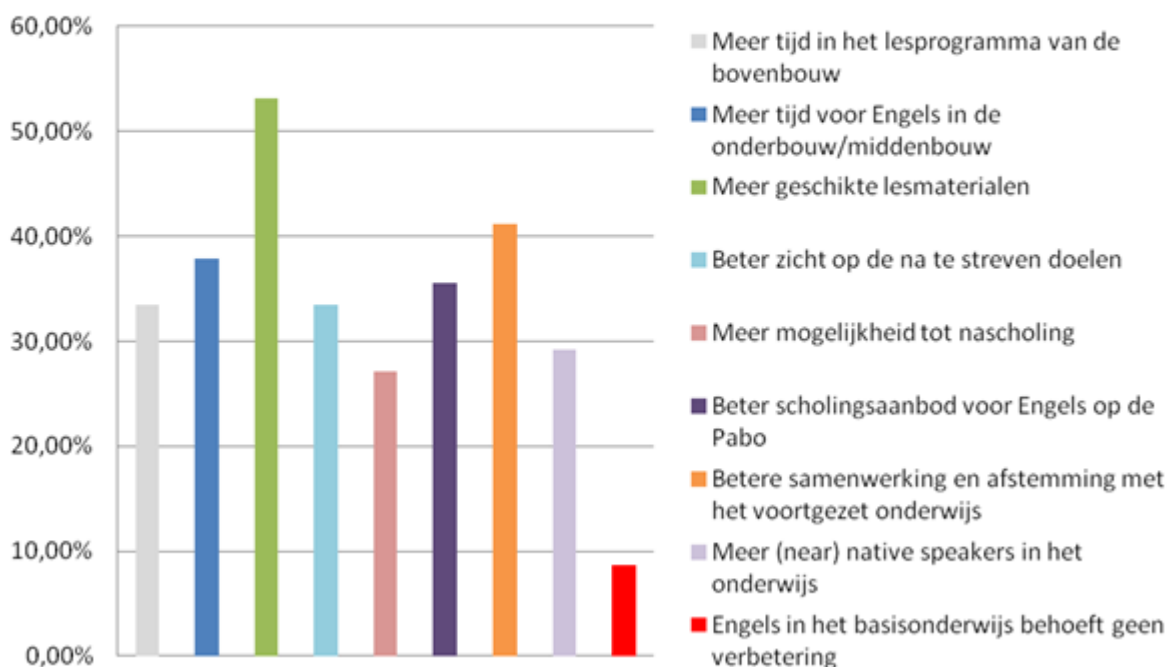
Antwoorδοpties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Leesvaardigheid	66	71	70	69
Luistervaardigheid	78	78	74	86
Spreekvaardigheid	74	66	69	82
Schrijfvaardigheid	60	59	60	66
Woordenschat	77	75	71	83
Grammatica	59	54	53	66
Opzoekvaardigheid	63	63	64	64
n	88	78	318	57

31. In hoeverre bent u het eens met de onderstaande stellingen? Voor het geven van Engels... (n=484)

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
heb ik te weinig tijd in het lesprogramma	58	63	65	56
is er onvoldoende geschikt lesmateriaal	56	52	60	46
zijn er te grote niveauverschillen tussen leerlingen	61	67	69	55
is er te weinig zicht op na te streven doelen	57	60	66	55
zijn leerlingen te weinig gemotiveerd voor het vak	37	38	41	33
is mijn eigen taalvaardigheid in Engels te gering	43	46	42	40
sluiten de toetsen niet aan bij het niveau van leerlingen	55	53	56	50
zijn collega's te weinig gemotiveerd voor het vak	51	50	57	46
in het basisonderwijs is te weinig waardering van collega's in het voortgezet onderwijs	61	55	61	55
n	88	78	318	57

32. Wat zijn volgens u de drie beste manieren om de kwaliteit van Engels in het basisonderwijs te verbeteren? (n=483)

Antwoordopties	Vvto	Vervroegd Eibo	Regulier Eibo	Vvto-netwerk
Meer tijd in het lesprogramma van de bovenbouw	25,00%	36,40%	35,20%	33,33%
Meer tijd voor Engels in de onderbouw/middenbouw	51,10%	42,90%	33,00%	57,89%
Meer geschikte lesmaterialen	46,60%	42,90%	57,50%	31,58%
Beter zicht op de na te streven doelen	27,30%	44,20%	32,70%	33,33%
Meer mogelijkheid tot nascholing	29,50%	27,30%	26,40%	28,07%
Beter scholingsaanbod voor Engels op de Pabo	45,50%	37,70%	32,40%	36,84%
Betere samenwerking en afstemming met het voortgezet onderwijs	29,50%	35,10%	45,90%	28,07%
Meer (near) native speakers in het onderwijs	42,00%	27,30%	26,10%	47,37%
Engels in het basisonderwijs heeft geen verbetering	3,40%	6,50%	10,70%	3,51%
n	88	77	318	57

Het algemene eindcijfer dat wordt gegeven aan Engels in het basisonderwijs is een 6,77.

	Cijfer
Vvto (n=88)	7,1
Vervroegd Eibo (n=79)	7,0
Regulier Eibo (n=319)	6,6
<i>Vvto-netwerk (n=57)</i>	7,5

Bijlage D Uitkomsten Pabo-enquête

Samenvatting van de resultaten van de telefonische enquête onder 34 Pabo's, afgenomen in de periode 23 maart tot 5 april 2011.

Aanbod

- Het aanbod is zeer divers. Het varieert van in totaal 1 EC verplicht (= 28 uur) tot 5 EC. Gemiddeld circa 2 EC verspreid over leerjaar 1 en 2.
- Het aanbod wordt verzorgd door eerste- of tweedegraders maar ook door docenten die wat cursussen Engels gevolgd hebben en het naast hun eigenlijke niet-talenvak geven.
- Het aantal contacturen waaruit een moduul bestaat verschilt sterk, en daarmee ook het aantal zelfstudie-uren. Niet altijd is duidelijk is hoe en waaraan die worden besteed.
- Een module is verplicht maar er is doorgaans geen aanwezigheidsplicht.
- Vrij algemeen wordt verwacht, dat met de invoering van de kennisbasis de positie van Engels aan de pabo zal verbeteren. Hier en daar lijkt de komst van de kennisbasis al een voorafschaduwend effect te hebben.
- Deeltijdstudenten krijgen een beperkt aanbod Engels, slechts enkele bijeenkomsten.
- Op sommige Pabo's is er een aanbod Engels in de minors, op andere is dit niet het geval.
- Wordt het in de minor aangeboden, dan veelal als onderdeel van een bredere minor, zoals taalbeleid, meertaligheid, internationalisering, of bij de specialisatie Oudere kind
- Drie pabo's kennen een minor VVTO. Vijf vragen er een aan of zijn met de ontwikkeling ervan bezig.
- Vakdidactiek is een vast onderdeel van het aanbod (4-fasen model, materiaalgebruik, lessenserie ontwerpen en vaak ook uitvoeren). Primair wordt gekeken naar Eibo in de bovenbouw. Op sommige Pabo's is daarnaast ook expliciet aandacht voor Vvto. Er is meer aandacht voor vakdidactiek dan voor taalverwerving en eigen taalvaardigheid.
- Waar taalvaardigheid aan de orde is en de docent deficiënties veronderstelt (er wordt doorgaans niet getoetst), moeten die door de student zelf worden weggewerkt.
- Met (gewenste) niveaus in termen van bijvoorbeeld het ERK wordt (nog) niet gewerkt.
- De modules worden soms volledig in het Nederlands gegeven, soms in het Engels (maar dit lijkt een uitzondering), nogal eens in een combinatie van Nederlands (vakdidactische vaardigheden) en Engels (oefenen o.a. met taalspelletjes en English classroom phrases).

Leeropbrengsten

Eigen taalvaardigheid:

- Drie pabo's zijn vol vertrouwen dat hun studenten voldoende zijn toegerust om Engels als instructietaal en voertaal in de les te gebruiken, zeven hebben hun twijfels, de rest acht hen daartoe niet in staat.
- Uitzonderingen daargelaten, is voor de meeste studenten het aanbod op de Pabo te beperkt om hun vaardigheid op voldoende niveau (B2) te brengen.

Vakdidactiek:

- Pabo's zijn van mening dat de leeropbrengsten wat betreft vakdidactiek redelijk toereikend zijn. Studenten krijgen voldoende handvatten mee om Engels in de praktijk vorm te geven. Dit geldt met name voor Engels in de bovenbouw. Studenten zijn voldoende op de hoogte van vakdidactische ontwikkelingen, modellen.

De helft van de Pabo's is minder tevreden over de mate waarin studenten in staat zijn de geleerde modellen toe te passen in de praktijk. Hieraan is beperkte tijd en begeleiding in de opleiding debet. De docenten verwachten dat studenten te weinig bagage meekrijgen om creatief vorm te geven aan de praktijk.

Bijlage E Europees Referentie Kader

Begrijpen

Luisteren

Lezen

Spreeken

Productie

Interactie

Schrijven

C2

Ik kan moeiteloos gesproken taal begrijpen, in welke vorm dan ook, hetzij in direct contact, hetzij via radio of tv, zelfs wanneer in een snel moedertaaltempo gesproken wordt als ik tenminste enige tijd heb om vertrouwd te raken met het accent.

Ik kan moeiteloos vrijwel alle vormen van de geschreven taal lezen, inclusief abstracte, structureel of linguïstisch complexe teksten, zoals handleidingen, specialistische artikelen en literaire werken.

Ik kan een duidelijke, goedlopende beschrijving of redenering presenteren in een stijl die past bij de context en in een doeltreffende logische structuur, zodat de toehoorder in staat is de belangrijke punten op te merken en te onthouden.

Ik kan zonder moeite deelnemen aan welk gesprek of discussie dan ook en ben zeer vertrouwd met idiomatische uitdrukkingen en spreektaal. Ik kan mezelf vloeiend uitdrukken en de fijnere betekenissen precies weergeven. Als ik een probleem tegenkom, kan ik mezelf harnemen en mijn betoog zo herstructureren dat andere mensen het nauwelijks merken.

Ik kan een duidelijke en vloeiend lopende tekst in een gepaste stijl schrijven. Ik kan complexe brieven, verslagen of artikelen schrijven waarin ik een zaak weergeef in een doeltreffende, logische structuur, zodat de lezer de belangrijke punten kan opmerken en onthouden. Ik kan samenvattingen van en kritieken op professionele of literaire werken schrijven.

C1

Ik kan een langer betoog begrijpen, zelfs wanneer dit niet duidelijk gestructureerd is en wanneer relaties slechts impliciet zijn en niet expliciet worden aangegeven. Ik kan zonder al te veel inspanning tv-programma's en films begrijpen.

Ik kan lange en complexe feitelijke en literaire teksten begrijpen, en het gebruik van verschillende stijlen waarderen. Ik kan gespecialiseerde artikelen en lange technische instructies begrijpen, zelfs wanneer deze geen betrekking hebben op mijn terrein.

Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij sub-thema's integreren, specifieke standpunten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie.

Ik kan mezelf vloeiend en spontaan uitdrukken zonder merkbaar naar uitdrukkingen te hoeven zoeken. Ik kan de taal flexibel en effectief gebruiken voor sociale en professionele doeleinden. Ik kan ideeën en meningen met precisie formuleren en mijn bijdrage vaardig aan die van andere sprekers relateren.

Ik kan me in duidelijke, goed gestructureerde tekst uitdrukken en daarbij redelijk uitgebreide standpunten uiteenzetten. Ik kan in een brief, een opstel of een verslag schrijven over complexe onderwerpen en daarbij de voor mij belangrijke punten benadrukken. Ik kan schrijven in een stijl die is aangepast aan de lezer die ik in gedachten heb.

B2

Ik kan een langer betoog en lezingen begrijpen en zelfs complexe redeneringen volgen, wanneer het onderwerp redelijk vertrouwd is. Ik kan de meeste nieuws- en actualiteitenprogramma's op de tv begrijpen. Ik kan het grootste deel van films in standaarddialect begrijpen.

Ik kan artikelen en verslagen lezen die betrekking hebben op eigentijdse problemen, waarbij de schrijvers een bepaalde houding of standpunt innemen. Ik kan eigentijds literair proza begrijpen.

Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen presenteren over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interessegebied. Ik kan een standpunt over een actueel onderwerp verklaren en de voordelen en nadelen van diverse opties uiteenzetten.

Ik kan zodanig deelnemen aan een vloeiend en spontaan gesprek, dat normale uitwisseling met moedertaalsprekers redelijk mogelijk is. Ik kan binnen een vertrouwde context actief deelnemen aan een discussie en hierin mijn standpunten uitleggen en ondersteunen.

Ik kan een duidelijke, gedetailleerde tekst schrijven over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interesses. Ik kan een opstel of verslag schrijven, informatie doorgeven of redenen aanvoeren ter ondersteuning vóór of tégen een specifiek standpunt. Ik kan brieven schrijven waarin ik het persoonlijk belang van gebeurtenissen en ervaringen aangeef.

B1

Ik kan de hoofdpunten begrijpen wanneer in duidelijk uitgesproken standaarddialect wordt gesproken over vertrouwde zaken die ik regelmatig tegenkom op mijn werk, school, vrije tijd enz. Ik kan de hoofdpunten van veel radio- of tv-programma's over actuele zaken of over onderwerpen van persoonlijk of beroepsmatig belang begrijpen, wanneer er betrekkelijk langzaam en duidelijk gesproken wordt.

Ik kan teksten begrijpen die hoofdzakelijk bestaan uit hoogfrequente, alledaagse of aan mijn werk gerelateerde taal. Ik kan de beschrijving van gebeurtenissen, gevoelens en wensen in persoonlijke brieven begrijpen.

Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen. Ik kan een verhaal vertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven.

Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in een gebied waar de betreffende taal wordt gesproken. Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen).

Ik kan eenvoudige samenhangende tekst schrijven over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Ik kan persoonlijke brieven schrijven waarin ik mijn ervaringen en indrukken beschrijf.

A2

Ik kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basisinformatie over mezelf en mijn familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Ik kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.

Ik kan zeer korte eenvoudige teksten lezen. Ik kan specifieke voorspelbare informatie vinden in eenvoudige, alledaagse teksten zoals advertenties, folders, menu's en dienstregelingen en ik kan korte, eenvoudige, persoonlijke brieven begrijpen.

Ik kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen mijn familie en andere mensen, leefomstandigheden, mijn opleiding en mijn huidige of meest recente baan te beschrijven.

Ik kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Ik kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel ik gewoonlijk niet voldoende begrijp om het gesprek zelfstandig gaande te houden.

Ik kan korte, eenvoudige notities en boodschappen opschrijven. Ik kan een zeer eenvoudige persoonlijke brief schrijven, bijvoorbeeld om iemand voor iets te bedanken.

A1

Ik kan vertrouwde woorden en basiszinnen begrijpen die mezelf, mijn familie en directe concrete omgeving betreffen, wanneer de mensen langzaam en duidelijk spreken.

Ik kan vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige zinnen begrijpen, bijvoorbeeld in mededelingen, op posters en in catalogi.

Ik kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken, te beschrijven.

Ik kan deelnemen aan een eenvoudig gesprek, wanneer de gesprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreektempo te herhalen of opnieuw te formuleren en mij helpt bij het formuleren van wat ik probeer te zeggen. Ik kan eenvoudige vragen stellen en beantwoorden die een directe behoefte of zeer vertrouwde onderwerpen betreffen.

Ik kan een korte, eenvoudige ansichtkaart schrijven, bijvoorbeeld voor het zenden van vakantiegroeten. Ik kan op formulieren persoonlijke details invullen, bijvoorbeeld mijn naam, nationaliteit en adres noteren op een hotel-inschrijvingsformulier.

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al 35 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo